

Linköpings universitet

Lärarprogrammet

Victoria Ahlgren & Erica Andersson

Råd och planer för likabehandling

En studie av två nationella rådgivande
dokument och sex gymnasieskolors
likabehandlingsplaner

Examensarbete 15 hp

LIU-LÄR-L-EX--12/ 47--SE

Handledare:

Magnus Jansson

Institutionen för

beteendevetenskap

och lärande

	Institutionen för beteendevetenskap och lärande 581 83 LINKÖPING	Seminariedatum 2012-06-08
Språk Svenska/ Swedish	Rapporttyp Examensarbete grundnivå	ISRN-nummer LIU-LÄR-L-EX--12/ 47--SE
<p>Titel Råd och planer för likabehandling – En studie av två nationella rådgivande dokument och sex gymnasieskolors likabehandlingsplaner</p> <p>Title Advices and plans for equal treatment – A study of two national consultative documents and equality plans for six upper secondary schools</p> <p>Författare Victoria Ahlgren och Erica Andersson</p>		
<p>Sammanfattning</p> <p>Detta examensarbete är en studie av två nationella rådgivande dokument och sex gymnasieskolors likabehandlingsplaner. Syftet med studien är att undersöka hur sex gymnasieskolors likabehandlingsplaner förhåller sig till Skolverkets allmänna råd samt Diskrimineringsombudsmannen (DO), Barn- och elevombudet (BEO) och Skolinspektionens handledning. För att kunna göra detta undersöks hur arbetet med likabehandling beskrivs i Skolverkets allmänna råd, DO, BEO och Skolinspektionens handledning samt gymnasieskolornas likabehandlingsplaner. Metoden vi har använt oss av är kvalitativ textanalys.</p> <p>Vår huvudfrågeställning är följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Hur förhåller sig de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner till Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning?</i> <p>För att kunna ta reda på detta har vi även följande två frågeställningar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Hur beskrivs arbetet med likabehandling i Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning?</i> • <i>Hur beskrivs arbetet med likabehandling i de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner?</i> <p>I denna studie har vi kommit fram till att det skiljer sig åt hur väl likabehandlingsplanerna förhåller sig till de nationella rådgivande dokumenten. Likabehandlingsplanerna för skola 1, skola 2 och skola 5 följer Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning till stor del, medan likabehandlingsplanerna för skola 3 och skola 6 inte följer dessa rekommendationer i lika stor utsträckning. Skola 4 uppfyller råden till viss del. Det framgår av vår studie att flera av skolorna har allvarliga brister i sina likabehandlingsplaner.</p>		
<p>Nyckelord Likabehandling, likabehandlingsplan, gymnasieskola, kvalitativ textanalys</p>		

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 BAKGRUND	1
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.3 BEGREPPSDEFINITIONER	6
1.3.1 Huvudman.....	6
1.3.2 Diskrimineringsgrunder	6
1.3.3 Likabehandling	6
1.3.4 Diskriminering.....	6
1.3.5 Trakasserier.....	7
1.3.6 Kränkande behandling.....	7
1.3.7 Mobbning.....	7
1.3.8 Främjande arbete	8
1.3.9 Förebyggande arbete.....	8
1.3.10 Åtgärdande arbete	8
1.3.11 Likabehandlingsarbete	8
1.4 TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING	9
1.4.1 Forskning kring likabehandlingsplaner.....	9
1.4.2 Forskning kring diskrimineringsgrunden kön	11
1.4.3 Forskning kring diskrimineringsgrunden etnisk tillhörighet.....	12
1.5 MATERIAL	14
1.6 URVAL	15
1.6.1 Urvalskriterier	15
1.6.2 Tillvägagångssätt.....	15
1.7 AVGRÄNSNING	16
2. METOD	17
2.1 FORSKNINGSETISKA PRINCIPER.....	17
2.2 KVALITATIV TEXTANALYS	17
2.3 FRÅGOR SOM REDSKAP FÖR TEXTANALYS	18
2.4 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	18
2.5 ANALYSFRÅGOR GÄLLANDE DE NATIONELLA RÅDGIVANDE DOKUMENTEN	19
2.6 ANALYSFRÅGOR GÄLLANDE DE LOKALA HANDLINGSPLANERNA.....	20

3. TEXTANALYS AV DE NATIONELLA RÅDGIVANDE DOKUMENTEN.....	22
3.1 SKOLVERKETS ALLMÄNNA RÅD	22
3.1.1 Främjande arbete	22
3.1.2 Förebyggande arbete.....	24
3.1.3 Åtgärdande arbete vid akuta situationer	25
3.1.4 Likabehandlingsplaners innehåll.....	26
3.2 DO, BEO OCH SKOLINSPEKTIONENS HANDLEDNING.....	28
3.2.1 Främjande arbete	28
3.2.2 Förebyggande arbete.....	30
3.2.3 Likabehandlingsplaners innehåll.....	32
3.3 SAMMANFATTNING AV DE NATIONELLA RÅDGIVANDE DOKUMENTEN.....	33
3.3.1 Främjande arbete	33
3.3.2 Förebyggande arbete.....	34
3.3.3 Åtgärdande arbete vid akuta situationer	34
3.3.4 Likabehandlingsplaners innehåll.....	34
4. TEXTANALYS AV DE LOKALA HANDLINGSPLANERNA.....	36
4.1 FRÄMJANDE ARBETE	36
4.1.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av skolornas främjande arbete.....	38
4.2 FÖREBYGGANDE ARBETE	40
4.2.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av skolornas förebyggande arbete	42
4.3 ELEVERS DELTAGANDE	44
4.3.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av elevernas deltagande	45
4.4 RUTINER FÖR AKUTA SITUATIONER	46
4.4.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av skolornas rutiner för hur akuta situationer ska hanteras.....	48
4.5 SAMMANFATTNING AV DE LOKALA HANDLINGSPLANERNA	49
5. SLUTSATS OCH DISKUSSION.....	53
5.1 FORTSATT FORSKNING OCH UTVECKLING.....	56
REFERENSFÖRTECKNING	57

BILAGA 1 – UTDRAG UR SKOLLAGEN..... I

BILAGA 2 – UTDRAG UR DISKRIMINERINGSLAGEN II

BILAGA 3 – RESULTAT AV ÖVERGRIPANDE FRÅGOR..... IV

1. Inledning

I detta examensarbete studerar vi likabehandlingsplaner från sex olika gymnasieskolor samt *Skolverkets allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* och *Diskrimineringsombudsmannen (DO), Barn- och elevombudet (BEO) och Skolinspektionens handledning för att utforma en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling i skolan*. Den sistnämnda handledningen är framtagen i samarbete mellan DO, BEO och Skolinspektionen.

De sex likabehandlingsplanerna ställs i relation till de två dokumenten som studeras. Dessa två dokument bygger på skollagen och diskrimineringslagen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012) och skolor bör ta hjälp av dem vid utformandet av sin likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling. Enligt skollagen (Utbildningsdepartementet, 2010) ska skolor årligen utforma en *plan mot kränkande behandling*, medan det enligt diskrimineringslagen (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008) ska utformas en *likabehandlingsplan*. Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver att dessa två planer med fördel kan sammanföras till en. I detta examensarbete används termen likabehandlingsplan eller bara planen och syftar då till en sådan sammanförd plan.

1.1 Bakgrund

Skolans uppdrag formas av samhället och dess värdegrund. I ett demokratiskt samhälle är det väsentligt att alla som verkar i skolan deltar i utvecklandet av de enskilda skolornas värdegrund för att den ska stämma överens med skolans samhällsuppdrag (Olivestam & Thorsén, 2008). Det demokratiska samhället har sett olika ut genom tiderna och därmed har skolans värdegrund förändrats och utvecklats. År 1842 fick skolan sin första läroplan och den var baserad på en kristen värdegrund, som har sin grund i katekesen och de tio budordens budskap. Denna värdegrund gällde ända fram till 1960-talet då en mer humanistisk värdegrund tog över. Den humanistiska värdegrunden är baserad på den västerländska tanken om individens frihet och rätt till att själv utveckla sitt eget liv. I mitten av 1990-talet infördes en ny läroplan som kombinerade de två tidigare värdegrunderna, den kristna och den humanistiska. Denna kombinerade värdegrund var den första att formuleras i skolans läroplan och den innebar att alla inom skolan

ska förmedla värdegrunden, till skillnad mot de tidigare då ett enskilt ämne var värdegrundsbärande (Olivestam & Thorsén, 2008).

2011 års läroplaner bygger även de på en kristen och humanistisk värdegrund (Skolverket, 2011a, b). Denna värdegrund uttrycks bland annat i skollagen (Utbildningsdepartementet, 2010) och läroplanerna (Skolverket, 2011a, b). Kapitel 6 i skollagen (Utbildningsdepartementet, 2010) behandlar åtgärder mot kränkande behandling. I kapitlet finns ett förbud mot kränkande behandling, vilket innebär att ingen vuxen inom skolan får utsätta en elev för kränkande behandling. I skollagen skrivs att det är huvudmannens¹ ansvar att ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling utförs. Det är även huvudmannen som ska se till att åtgärder för att förebygga och förhindra kränkande behandling genomförs. Huvudmannen har också skyldighet att se till att en plan mot kränkande behandling upprättas årligen. Planen ska innehålla vilka åtgärder man planerar att genomföra under det kommande året samt en utvärdering av föregående års planerade åtgärder. En annan bestämmelse är att all personal är skyldig att anmäla till rektor vid kännedom om trakasserier och kränkande behandling. Rektor, i sin tur, ska anmäla till huvudmannen som har skyldighet att snabbt göra en utredning och vidta åtgärder (Utbildningsdepartementet, 2010).

Genom att studera diskrimineringslagens kapitel 2 och 3 inser vi att de behandlar samma områden som kapitel 6 i skollagen. Exempelvis ska utbildningsanordnaren varje år upprätta en likabehandlingsplan som innehåller de åtgärder som behövs och kommer utföras under året (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008), vilket kan jämföras med vad som står i skollagen angående huvudmannens ansvar (Utbildningsdepartementet, 2010). I diskrimineringslagen framgår också att huvudmannen har ansvar för att ett målinriktat arbete bedrivs för att främja lika rättigheter och möjligheter för elever oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning (Integrations- och

¹ Huvudmannen har det yttersta ansvaret att se till att lagstiftningar följs. Huvudman är den ansvariga kommunala nämnden eller styrelsen för fristående verksamheter (Skolverket, 2012).

jämställdhetsdepartementet, 2008). För exakt formulering av paragraferna i skollagen och diskrimineringslagen, se bilaga 1 och 2.

I läroplanerna nämns inledningsvis den värdegrund som skolan ska förmedla. Bland annat går skolans uppdrag ut på att främja alla människors lika värde och jämställdhet (Skolverket, 2011a, b). I läroplanerna kan man även läsa om skolans mål gällande normer och värden. Dessa är bland annat att alla elever ska kunna göra medvetna ställningstaganden utifrån kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter. Skolan ska också arbeta för att varje elev motsätter sig att människor utsätts för kränkande behandling och förtryck. Alla som arbetar i skolväsendet ska aktivt främja likabehandling samt uppmärksamma alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling och vidta nödvändiga åtgärder för att motverka, förebygga och förhindra att detta förekommer (Skolverket, 2011a, b). Detta kan jämföras med det Förenta Nationerna (FN) skriver i Barnkonventionen om barns rättigheter, där det i artikel 2 framgår att alla barn har samma rättigheter och lika värde samt att inget barn ska diskrimineras (UNICEF, 2009).

DO, BEO och Skolinspektionen (2009) hävdar att det är självklart att elever ska ha samma rättsliga skydd som skolans anställda. I deras handledning skrivs att ”Likabehandlingsarbete handlar om att skapa en skola fri från diskriminering, trakasserier och kränkande behandling” (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009, s. 2). Skolverket (2012) menar att det inte räcker att förbjuda diskriminering och kränkande behandling, utan det behövs arbete som främjar lika rättigheter och möjligheter. Det behövs även arbete som förebygger och förhindrar trakasserier och kränkande behandling (Skolverket, 2012). Forskning visar att organiserat arbete mot kränkningar ger resultat, speciellt om arbetet är långsiktigt och involverar både elever och lärare (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). I samband med detta kan nämnas att Skolinspektionen genomfört en granskning av 50 skolor i Sverige, där 45 av dessa skolor inte har en årlig likabehandlingsplan som uppfyller kraven i de två lagar som reglerar detta (Skolinspektionen, 2010).

Barnens rätt i samhället, BRIS, (2012) skriver i 2012 års rapport att kontakterna till BRIS gällande mobbning och kränkande behandling är ett av de områden som ökat mest från år 2010 till 2011. Enligt Brottsförebyggande rådet, Brå, (2009) riskerar de elever som utsätts för

mobbing att bli utsatta för även andra brott i skolan, såsom misshandel och stöld. De elever som mobbar löper istället stor risk att senare i livet bli dömda för brott (Brå, 2009).

Då det är vanligt med anmälningar om trakasserier inom skolvärlden har DO valt att fokusera på detta under 2012 (DO, 2012a). Som ett led i detta granskade de en händelse som utspelade sig på en gymnasieskola i Linköping under de första månaderna 2012. En Facebooksida startades där bilder på kvinnliga elever lades upp och andra elever kommenterade och betygsatte bilderna. DO granskade skolan och det bestämdes att skolan skulle vidta åtgärder för att förbättra sin likabehandlingsplan (Sievers, 2012).

Vi valde att studera detta område då det är aktuellt samt att vi har ett intresse för likabehandlingsfrågor och anser att det är ett viktigt ämne som behöver belysas. Dessutom är det väsentligt för oss i vår framtida yrkesroll, eftersom alla skolor ska utforma sin egen likabehandlingsplan och sedan revidera den varje år (DO, 2012b). Detta innebär att vi kommer vara delaktiga i utformande och revidering av likabehandlingsplaner.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka hur sex gymnasieskolors likabehandlingsplaner förhåller sig till Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning. För att kunna göra detta undersöker vi hur arbetet med likabehandling beskrivs i Skolverkets allmänna råd, DO, BEO och Skolinspektionens handledning samt gymnasieskolornas likabehandlingsplaner.

Vår huvudfrågeställning är följande:

- *Hur förhåller sig de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner till Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning?*

För att kunna ta reda på detta har vi även följande två frågeställningar:

- *Hur beskrivs arbetet med likabehandling i Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning?*
- *Hur beskrivs arbetet med likabehandling i de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner?*

1.3 Begreppsdefinitioner

I det följande kapitlet definierar vi de begrepp vi finner centrala i vår studie. Definitionerna är hämtade från diskrimineringslagen, Skolverkets allmänna råd, Skolinspektionens rapport om skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning.

1.3.1 Huvudman

Huvudmannen har det yttersta ansvaret att se till att lagstiftningar följs. Huvudman är den ansvariga kommunala nämnden eller styrelsen för fristående verksamheter (Skolverket, 2012).

1.3.2 Diskrimineringsgrunder

Diskrimineringsgrunderna är kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, ålder och sexuell läggning (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008). *Könsöverskridande identitet eller uttryck* och *ålder* är två nya diskrimineringsgrunder sedan 1 januari 2009. Elever skyddas mot diskriminering som har samband med dessa grunder, men skolor är dock inte skyldiga att inkludera dem i sin likabehandlingsplan eller arbeta förebyggande mot diskriminering på dessa grunder (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

1.3.3 Likabehandling

Med likabehandling menas att alla ska behandlas så att de har samma rättigheter och möjligheter oavsett någon av diskrimineringsgrunderna (Skolverket, 2012).

1.3.4 Diskriminering

Direkt diskriminering innebär att någon utsätts för missgynnande behandling som baseras på någon av diskrimineringsgrunderna (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008).

Exempelvis är det direkt diskriminering när en flicka inte får börja ett visst gymnasieprogram på grund av att det redan är så många flickor som läser programmet i fråga (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Indirekt diskriminering innebär att någon diskrimineras genom att alla behandlas lika. Med detta menas att man använder sig av en bestämmelse som framstår som neutral men i själva verket

missgynnar den en individ av skäl som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008, kap. 1, 4 §). Detta skulle exempelvis kunna vara att skolan serverar samma mat till alla elever, vilket innebär att skolan då indirekt diskriminerar de elever som behöver annan mat på grund av religiösa skäl (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Då diskriminering innebär orättvis behandling krävs det att den som utför diskrimineringen innehar någon form av makt. Detta medför i sin tur att det är huvudmannen eller personalen som kan utsätta någon för diskriminering. Elever kan följaktligen inte diskriminera varandra i juridisk bemärkelse (Skolverket, 2012).

1.3.5 Trakasserier

Trakasserier innebär att en persons värdighet kränks på något sätt som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna. Även sexuella trakasserier innefattas i detta begrepp (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008).

1.3.6 Kränkande behandling

Kränkande behandling innebär att en persons värdighet kränks på något sätt som ej har samband med någon av diskrimineringsgrunderna (Skolverket, 2012).

1.3.7 Mobbning

Med mobbning menas att en eller flera personer medvetet upprepar en negativ handling med avsikt att orsaka en annan person skada eller obehag (Skolverket, 2012).

Begreppet mobbning är smalare än begreppen trakasserier och kränkande behandling då mobbning innebär en upprepad handling medan trakasserier och kränkande behandling kan innefatta enstaka händelser (Skolinspektionen, 2010).

I gällande lagstiftningar används inte längre begreppet mobbning, utan begreppen trakasserier och kränkande behandling används istället (Skolverket, 2012). Därmed är det dessa begrepp vi kommer använda oss av i första hand, såtillvida vi inte refererar till en källa som använder begreppet mobbning.

1.3.8 Främjande arbete

Det främjande arbetet handlar om att skapa en trygg miljö i skolan och omfattar diskrimineringsgrunderna. Det ska bedrivas kontinuerligt, riktas mot alla och det behöver inte utgå från specifika problem i verksamheten (Skolverket, 2012).

1.3.9 Förebyggande arbete

Det förebyggande arbetets syfte är att förhindra riskerna för diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Till skillnad från det främjande arbetet ska det förebyggande arbetet bedrivas utifrån de behov som framkommit i en kartläggning av verksamheten (Skolverket, 2012).

1.3.10 Åtgärdande arbete

När det gäller det åtgärdande arbetet är det viktigt att ha goda rutiner för att upptäcka, utreda och åtgärda diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling. Så fort det uppmärksammas att en elev känner sig diskriminerad, trakasserad eller kränkt ska det åtgärdande arbetet påbörjas. Åtgärderna ska dokumenteras och utvärderas för att förhindra att kränkningarna upprepas (Skolverket, 2012).

1.3.11 Likabehandlingsarbete

Likabehandlingsarbete handlar om att främja likabehandling, men även att förebygga och åtgärda diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (Skolverket, 2012).

1.4 Teori och tidigare forskning

I detta avsnitt beskrivs teori och tidigare forskning av betydelse för vår studie. Vi börjar med att beskriva teori kring likabehandlingsplaner för att därefter behandla forskning kring två olika diskrimineringsgrunder, kön och etnisk tillhörighet. Vi begränsar oss till just dessa två diskrimineringsgrunder på grund av tids- och utrymmesskäl. Avsnittet ska ses som en ram för vår undersökning och gör inte anspråk på att omfatta all forskning kring likabehandling utan endast en del. Forskningen som tas upp i detta avsnitt belyser att likabehandlingsplaner behövs i skolan och ligger därmed till grund för vår studie.

1.4.1 Forskning kring likabehandlingsplaner

Ahlabo och Blickby (2011) har skrivit ett examensarbete som behandlar skolors likabehandlingsplaner, men till skillnad från vår inriktning mot gymnasiet låg deras fokus på grundskolans senare år. De studerade tre grundskolors likabehandlingsplaner och alla de tre skolorna låg inom samma kommun. Ahlabo och Blickby (2011) gjorde en kvalitativ textanalys av två dokument; Skolverkets allmänna råd för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (2009) samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning för att utforma en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling i skolan (2009). Det sistnämnda dokumentet är alltså detsamma som vi analyserar, medan Skolverkets allmänna råd från år 2009 är föregångaren till det dokument vi har använt oss av i vår studie. Författarna gjorde även en kvalitativ textanalys av de tre likabehandlingsplanerna och studerade sedan hur de förhöll sig till de två dokument som tidigare nämndes. I sitt arbete fann de att en av skolorna uppvisade större brister i sin likabehandlingsplan än vad de andra två gjorde. Bristerna som denna skola uppvisade definierades som allvarliga och utgjordes främst av avsaknad av kartläggning och nulägesanalys (Ahlabo & Blickby, 2011).

Som tidigare nämnts har Skolinspektionen (2010) i en rapport granskat 50 svenska grundskolors arbete med trakasserier och kränkande behandling. Det framkom att hela 45 av dessa 50 skolor saknar en årlig likabehandlingsplan som uppfyller kraven i skollagen och diskrimineringslagen. Enligt rapporten kan orsaken till detta vara att personalen och ledningen inte har tid (Skolinspektionen, 2010). Nordenmark och Rosén (2008) skriver om arbete mot diskriminering i

skolvärlden och de framhåller att en annan orsak till att arbetet inte blir lyckat kan vara avsaknad av kunskap kring likabehandlingsarbete.

Skolinspektionens granskning som nämndes ovan visar att flera av skolorna inte utförde någon kartläggning om var riskerna för kränkande behandling och trakasserier är som störst.

Skolinspektionen rapporterar också att en majoritet av skolorna inte tog tillvara på elevernas kunskaper i sin kartläggning. Genom att eleverna engageras i kartläggningen upplever de att deras tillvaro i skolan tas på allvar av personalen och de känner en större trygghet

(Skolinspektionen, 2010). Skolinspektionen (2010) samt Nordenmark och Rosén (2008)

framhäver vikten av att alla individer inom skolans verksamhet, såsom elever, föräldrar, personal och ledning, är delaktiga i likabehandlingsarbetet. Nordenmark och Rosén (2008, s. 103) skriver ”att handlingsplanen måste vara något som alla känner sig delaktiga i, annars kommer det inte att bli ett dokument som efterlevs.” Även i Brå:s rapport (2009) påpekas det att hela skolan ska vara delaktig för att lyckas minska förekomsten av kränkningar och trakasserier.

I Skolinspektionens rapport (2010) kan man utläsa att flera skolor saknar rutiner för akuta åtgärder av trakasserier och kränkande behandling. De skolor som faktiskt har rutiner följer dock inte alltid dessa, utan situationer hanteras olika beroende på vem som agerar. Detta skapar en otrygghet hos eleverna eftersom de inte vet vad de kan förvänta sig av skolans personal (Skolinspektionen, 2010). Brå (2009) menar att det är viktigt att alla inom skolan har en gemensam uppfattning om hur man ska agera för att förhindra trakasserier och kränkande behandling. Något som poängteras i Skolinspektionens rapport (2010) är att många skolor bedriver värdegrundsarbetet vid sidan av den övriga verksamheten, vilket leder till att arbetet inte blir en naturlig del av elevernas vardag. Detta nämner även Nordenmark och Rosén (2008) då de skriver att det kan bli svårt att implementera likabehandlingsplanen i verksamheten om den skapas av en expertgrupp som står utanför det vardagliga arbetet.

I Zackari och Modigh (2002) kan läsas att en granskning av Skolverkets utbildningsinspektörer visade på en positiv trend vad gäller kvaliteten på skolors handlingsplaner under senare delen av 1990-talet. Dock saknades ofta strategiska överväganden om hur skolorna ville främja en stark värdegrund och därmed motverka kränkande behandling. Granskningen visade även att de skolor som kommit längst i arbetet mot kränkande behandling är de som involverat både elever och

personal i arbetet, vilket styrker det som Skolinspektionen (2010), Nordenmark och Rosén (2008) samt Brå (2009) anger gällande elevers och personalens delaktighet. Zackari och Modigh (2002) framhåller dock att skolors olika lokala planer ofta inte är förankrade hos personal, elever och föräldrar och de anger att en anledning till detta kan vara att skolan generellt har för många handlingsplaner som inte är kopplade till varandra. De skriver även att det verkar som att skolor ibland upprättar olika dokument för någon annans skull, endast för att de blivit ålagda att göra detta. Författarna understryker dock nyttan av planer samt att de förankras hos personalen. De konstaterar även att det är svårt att arbeta med värdegrund och demokratisk kompetens i skolan då detta är något som inte ska betygsättas. På grund av att betygen inte omfattar värdegrundsarbete ser inte eleverna denna kunskap som viktig och därmed har detta låg status i skolan. (Zackari & Modigh, 2002).

1.4.2 Forskning kring diskrimineringsgrunden kön

Holm (2010) beskriver i sin artikel en studie som utförts gällande könsroller i svenska högstadieskolor. Undersökningen syftar till att se hur elevers uppfattningar om könsrollerna har förändrats från 1974 till 2005, och det framkom att vissa aspekter har förändrats medan andra är oförändrade. Elevers övergripande uppfattningar om relationen mellan könen har inte förändrats nämnvärt utan är förhållandevis traditionella vilket innebär att pojkar upplevs som stökiga och får mer tillsägelser från lärare än flickor, som istället uppfattas som tysta och hjälpsamma. De skillnader som påvisas i undersökningen är att flickor upplevs ta mer plats i klassrummet och har högre ambitioner för en framgångsrik karriär än tidigare. De förändringar som skildras skulle kunna innebära att flickor och pojkar blivit mer jämställda, men jämförelsen mellan 1974 och 2005 visar dock att uppfattningen om att män har högre status har förstärkts med tiden vilket medför en fortsatt obalans i maktrelationerna. Författaren uttrycker att detta är anmärkningsvärt då det under denna tid har utförts mycket arbete för att stärka kvinnors position i samhället (Holm, 2010). Detta kan tolkas som att jämställdheten mellan pojkar och flickor i skolan ökat under årens lopp men att mönster som gynnar pojkar och missgynnar flickor fortfarande finns kvar.

Det som framkommer i Holms studie tas även upp av Myndigheten för skolutveckling (2003) som påpekar att ojämlika maktförhållanden könen emellan är ett grundläggande demokratiskt

problem. Trots att få formella hinder för jämställdhet finns kvar och att det förs en livlig debatt kring detta ämne, kvarstår könssegregerade mönster (Myndigheten för skolutveckling, 2003).

1.4.3 Forskning kring diskrimineringsgrunden etnisk tillhörighet

I en studie av Mattison och Aber (2007) undersöktes om amerikanska elevers resultat och beteende påverkas av hur eleverna uppfattar rasklimatet på skolan. Studien genomfördes i high school, vilket motsvarar gymnasiet, och baserades på elevers självskattning av deras akademiska och disciplinära resultat, vilka sedan jämfördes med deras uppfattning om rasklimatet på skolan. Undersökningen visade att de elever som uppfattar rasklimatet som positivt har mindre beteendeproblem och presterar bättre i skolan (Mattison & Aber, 2007). Denna studie stöds av Bulach m.fl. (1995) som i sin studie undersöker hur olika variabler påverkar elevers studieresultat och finner att skolklimatet har betydelse för elevers prestationer. De uttrycker även att det är positivt att förhållandet mellan skolklimatet och prestationer är starkare än förhållandet mellan prestationer och socioekonomisk status, då skolklimatet är enklare att förändra än elevers socioekonomiska status (Bulach m.fl., 1995). Följaktligen ser vi alltså att ett gott klimat mellan elever leder till bättre studieresultat och bättre socialt uppförande. Att motverka diskriminering, trakasserier och kränkande behandling är således inte endast av betydelse för elevers psykiska välbefinnande utan också för deras studieresultat.

Möller (2010) undersöker relationen mellan social och kulturell mångfald i skolan i policy och i praxis. Hon studerade en skola i ett förortsområde till en svensk storstad där 96 % av eleverna har utländsk bakgrund. Skolan anger i ett policydokument att de vill främja elevers flerspråkighet. Av observationer som genomförts i studien framkommer dock att lärare ber elever att inte tala sitt modersmål under lektionstid. Möller (2010, s. 102) skriver i sin artikel att: ”Trots ansträngningar och policydokument med avsikt att förstärka elevernas flerkulturella tillhörighet är det ändå elevernas ’icke-svenskhet’ och låga sociala status som får bekräftelse”. Detta citat belyser att arbetet med mångfald kan ske på ett felaktigt sätt. I studien framkommer att lärarna i sin strävan efter mångfald uppmanar elever att acceptera sin situation, trots sociala och kulturella skillnader. Detta förstärker, i samband med att lärarna inte diskuterar sociala orättvisor och ojämlikheter, elevernas utanförskap (Möller, 2010).

Gruber (2007) har i sin doktorsavhandling undersökt vilken roll etnicitet spelar i skolans sociala organisation och hur etnicitet används för att visa på skillnader mellan elever. I studien framkom att elever identifieras som invandrare eller svenskar beroende på sammanhang och situation. Exempelvis blir elever som presterar väl i skolan identifierade som invandrare i mindre utsträckning på grund av de fördomar som existerar. En duktig elev som är invandrare ses således som mer svensk än en elev som är invandrare och presterar sämre (Gruber, 2007). Enligt Gruber (2007) är lärarna i studien måna om att vara rättvisa och toleranta, men detta infrias inte till fullo då de inte har insikt om de maktaspekter som finns i sociala relationer. Lärarna fokuserar på att genomföra sin undervisning istället för att diskutera elevers olika erfarenheter och förutsättningar, och får på så vis inte insikt gällande maktaspekter (Gruber, 2007). Gruber (2007) menar således i likhet med Möller (2010) att arbetet för jämlikhet och mot diskriminering riskerar att ha motsatt effekt, och därmed producera och upprätthålla ojämlika relationer.

1.5 Material

Det material som vi använder oss av i studien består av sex gymnasieskolors likabehandlingsplaner samt Skolverkets allmänna råd och DO, BEO och Skolinspektionens handledning. Skolverkets allmänna råd är utgiven nu under våren 2012, medan DO, BEO och Skolinspektionens handledning är under revidering. Den nya upplagan utkommer senare under våren 2012. Därmed har vi använt oss av den nu gällande handledningen från år 2009.

Likabehandlingsplaner ska utformas lokalt på skolan (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). I och med det väljer vi att kalla de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner för *lokala handlingsplaner* i vår studie.

Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning bygger på skollagen och diskrimineringslagen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). Skollagen är tillsammans med läroplaner och kursplaner skolans styrdokument. Skolverkets allmänna råd är rekommendationer, men skolor bör följa dessa råd såtillvida skolan inte kan visa att de uppfyller kraven i bestämmelserna genom att handla på något annat sätt (Skolverket, 2012). DO har till uppgift att ha tillsyn över att diskrimineringslagen följs (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008), medan BEO och Skolinspektionen ska ha tillsyn över skollagen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). Deras handledning kan ses som en del i detta arbete och är utformad som ett stöd till skolornas likabehandlingsarbete. Som en följd av detta väljer vi att kalla Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning för *nationella rådgivande dokument* i vår studie.

1.6 Urval

Nedan presenteras våra urvalskriterier och vårt tillvägagångssätt.

1.6.1 Urvalskriterier

Då ett av våra urvalskriterier var att få variation mellan skolor valde vi skolor från hela Sverige i olika stora städer. Vi gör dock inte anspråk på att kunna göra generella tolkningar. Det andra urvalskriteriet var att likabehandlingsplanerna skulle finnas tillgängliga på skolornas hemsidor för att underlätta insamlandet av material.

1.6.2 Tillvägagångssätt

Vi valde sex städer utifrån en karta över Sverige, med våra urvalskriterier i tankarna, och sökte sedan via Internet efter gymnasieskolor i respektive stad. Den första skolan där likabehandlingsplanen fanns tillgänglig via skolans hemsida valdes ut. Alla skolor kontaktades via mejl eller telefon för att informeras om vårt arbete samt tillfrågas om de önskade ta del av det färdigställda arbetet. Fem av sex skolor uttryckte intresse för det. Av anonymitetsskäl benämns i fortsättningen gymnasieskolorna med nummer från 1 till 6.

Då vissa av likabehandlingsplanerna som fanns på Internet inte var aktuella för detta läsår kontaktade vi skolorna i fråga för att höra om det fanns en reviderad version som vi kunde få ta del av. Detta gällde skola 2, skola 3 och skola 6. Gymnasieskola 2 hade en likabehandlingsplan från läsår 09/10 och gav direkt beskedet att det fanns en reviderad version och vi fick den skickad till oss. Kort efter att vi varit i kontakt med skolan uppdaterades deras hemsida med den nyaste versionen av likabehandlingsplanen. Däremot hade inte gymnasieskola 3 en nyare version och vi fick även veta att deras likabehandlingsplan ej är godkänd. De arbetar med den i skrivande stund. När det gällde gymnasieskola 6 rådde en viss osäkerhet från vår sida angående deras likabehandlingsplan då vi inte hittade ett dokument med hela planen. Efter att ha kontaktat skolan fick vi veta att versionen på Internet var aktuell för detta läsår och de hänvisade oss till ett dokument som kallades elevhälsoplan. I denna PDF-fil fanns även likabehandlingsplanen.

1.7 Avgränsning

Undersökningen avgränsas till att omfatta sex olika kommunala gymnasieskolors likabehandlingsplaner. Att valet föll på kommunala skolor beror dels på att vårt syfte inte är att jämföra privata och kommunala skolor, dels på att vårt tillvägagångssätt resulterade i att det var likabehandlingsplaner från kommunala skolor som påträffades. Avgränsningen görs även utifrån studiens tidsram.

I denna studie avgränsar vi oss till att, utöver skolornas likabehandlingsplaner, analysera de två nationella rådgivande dokumenten Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning. Det finns även ett verktyg på Internet som heter Plan för skolan, som är ett hjälpmedel för skolor i arbetet med likabehandlingsplaner (DO, 2010). Verktöget är framtaget under år 2010 av DO i samarbete med BEO, Skolinspektionen och Skolverket och består av en webbaserad mall som skolor kan använda som underlag vid utformandet av sin likabehandlingsplan (DO, BEO och Skolinspektionen, 2010). Då Plan för skolan är webbaserat har vi valt att inte inkludera detta i vår studie då det kan vara svårt att analysera en webbplats. Vi anser det inte heller angeläget att studera detta verktyg då det är framtaget av DO, BEO, Skolinspektionen samt Skolverket som har skrivit de två texter som vi valt att studera.

2. Metod

Som vi tidigare har nämnt analyseras lokala handlingsplaner samt nationella rådgivande dokument kring likabehandlingsplaner. Anledningen till att vi analyserar de nationella rådgivande dokumenten är att kunna utgå från *vår tolkning* av dem i vår analys av de lokala handlingsplanerna. I undersökningen behandlas materialet utifrån en kvalitativ textanalys.

2.1 Forskningsetiska principer

Likabehandlingsplaner är offentliga handlingar. Det är därför inte nödvändigt att beakta någon av de forskningsetiska principerna. Dock vill vi att fokus ska ligga på likabehandlingsplanernas utformning och inte på själva skolorna, alltså har vi valt att benämna skolorna vid nummer istället för namn. Vi har även informerat alla sex skolor om att vi studerar deras likabehandlingsplaner i vårt examensarbete och frågat om de är intresserade av att ta del av det färdigställda arbetet, vilket rekommenderas av Vetenskapsrådet (2002).

2.2 Kvalitativ textanalys

Kvalitativ textanalys handlar om att undersöka och analysera olika problem med texter som utgångspunkt. Metoden bygger historiskt sett på en tolkningstradition som kallas hermeneutik vilket innebär att läsa, förstå och skapa mening ur texter. Fokus kan antingen ligga på textförfattarens avsikt eller läsarens tolkning av texten (Widén, 2009). I kvalitativ textanalys kan man arbeta utifrån tre grundläggande analytiska dimensioner. *Den första dimensionen* innebär att undersöka vilka innebörder upphovsmannen attribuerar till texten, det vill säga vad författaren menar med sin text. *Den andra dimensionen* fokuserar på att studera textens innehåll utifrån dess språkliga, litterära och innehållsliga betydelser. *Den tredje dimensionen* inriktar sig på att tolka textens betydelse i förhållande till samhället (Hellspong & Ledin, 1997; Widén, 2009).

I vår analys använder vi oss av den kvalitativa textanalysens andra dimension då vårt syfte är att studera materialet utifrån dess språkliga och innehållsmässiga betydelse.

2.3 Frågor som redskap för textanalys

Widén (2009) hävdar att det är av största vikt att arbeta med kritiska frågor vid vetenskapligt analysarbete. Att formulera bra frågor, så kallade analysfrågor, är avgörande för studiens validitet medan mindre bra frågor istället kan stjälpa studien (Widén, 2009). Widén (2009) skriver att de tre analysdimensionerna, som nämndes ovan, kan användas som utgångspunkt när analysfrågorna ska formuleras. I vårt fall, då vi använder den andra dimensionen, ska vi ställa frågor om materialets innehåll. För att göra detta använder vi oss av öppna frågor (Bryman, 2011), vilket för vår del innebär att vi mestadels ställer hur-frågor och använder ordet *beskrivs*. Detta ger oss tolkningsutrymme.

2.4 Tillvägagångssätt

I vår analys av de nationella rådgivande dokumenten började vi med att läsa dem grundligt från början till slut. Därefter gjorde vi en tolkning av vad som framstod som viktigt och formulerade utifrån det analysfrågor. Sedan läste vi respektive dokument med utgångspunkt från en fråga i taget och markerade de delar som belyste den aktuella frågan. Vi resumerade därpå detta med egna formuleringar, vilket presenteras i kapitel 3. Efter att ha analyserat de nationella rådgivande dokumenten och tolkat vad som framstod som viktigt formulerade vi övergripande frågor samt analysfrågor till de lokala handlingsplanerna. Därefter läste vi först igenom alla sex likabehandlingsplaner för att sedan läsa dem en andra gång, då utifrån respektive övergripande fråga. Vi markerade de delar som besvarade frågorna och sammanställde resultatet i en matris (se bilaga 3). Sedan läste vi återigen likabehandlingsplanerna med utgångspunkt från en analysfråga i taget och markerade de delar som belyste den aktuella frågan. Under detta arbete var matrisen till vår hjälp. Resultatet av denna analys presenteras i kapitel 4.

2.5 Analysfrågor gällande de nationella rådgivande dokumenten

Skolverkets allmänna råd är rekommendationer som hjälper skolor i likabehandlingsarbetet och att utforma en likabehandlingsplan. Den berör *främjande* och *förebyggande* arbete samt *åtgärdande* arbete (Skolverket, 2012). DO, BEO och Skolinspektionens handledning fokuserar främst på det *främjande* och *förebyggande* likabehandlingsarbetet. Den hänvisar till Skolverkets allmänna råd om hur rutiner för akuta åtgärder ska utformas (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Vi har ställt olika frågor till de två nationella rådgivande dokumenten för att kunna besvara vår frågeställning: Hur beskrivs arbetet med likabehandling i Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning?

Frågorna till Skolverkets allmänna råd är:

- *Hur råder Skolverkets allmänna råd att skolor ska lägga upp det **främjande** arbetet med likabehandling?*
- *Hur råder Skolverkets allmänna råd att skolor ska lägga upp det **förebyggande** arbetet?*
- *Hur råder Skolverkets allmänna råd att skolor ska lägga upp det **åtgärdande** arbetet med akuta situationer?*
- *Vad råder Skolverkets allmänna råd att skolors likabehandlingsplan ska **inhålla**?*

Frågorna till DO, BEO och Skolinspektionens handledning är:

- *Hur råder DO, BEO och Skolinspektionen skolor att lägga upp det **främjande** arbetet med likabehandling utifrån diskrimineringsgrunderna?*
- *Hur råder DO, BEO och Skolinspektionen skolor att lägga upp det **förebyggande** arbetet?*
- *Vad råder DO, BEO och Skolinspektionen att skolors likabehandlingsplan ska **inhålla**?*

2.6 Analysfrågor gällande de lokala handlingsplanerna

Följande frågor ställs för att kunna besvara vår frågeställning, vilken är: Hur beskrivs arbetet med likabehandling i de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner? Resultatet ställs sedan i relation till de nationella rådgivande dokumenten för att vår huvudfrågeställning ska kunna besvaras. Huvudfrågeställningen är: Hur förhåller sig de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner till Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning?

Frågorna som ska ge en **övergripande** bild över skolornas likabehandlingsplaner är:

- *Nämns diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, ålder och sexuell läggning?*
- *Finns det mål och åtgärder för det främjande arbetet?*
- *Finns det en beskrivning av hur uppföljning och utvärdering av mål och åtgärder för det främjande arbetet ska utföras?*
- *Finns det en kartläggning av verksamheten och en nulägesanalys?*
- *Finns det mål och åtgärder som är kopplade till nulägesanalysen för det förebyggande arbetet?*
- *Finns det en beskrivning av hur uppföljning och utvärdering av mål och åtgärder för det förebyggande arbetet ska utföras?*
- *Finns det en uppföljning av fjolårets planerade åtgärder?*
- *Finns det en beskrivning av elevers deltagande?*
- *Finns det rutiner för hur akuta situationer ska hanteras?*

Resultatet av dessa frågor redovisas i bilaga 3.

För att kunna utföra en **djupare analys** har vi ställt följande analysfrågor:

- *Hur beskrivs skolans främjande arbete?*
- *Hur beskrivs skolans förebyggande arbete?*
- *Hur beskrivs elevers deltagande?*
- *Hur beskrivs skolans rutiner för hur akuta situationer ska hanteras?*

3. Textanalys av de nationella rådgivande dokumenten

I detta kapitel presenteras resultatet av vår analys av de nationella rådgivande dokumenten. För en sammanfattning, se avsnitt 3.3.

3.1 Skolverkets allmänna råd

Nedan presenteras resultatet av analysen av Skolverkets allmänna råd.

3.1.1 Främjande arbete

*Hur råder Skolverkets allmänna råd att skolor ska lägga upp det **främjande** arbetet med likabehandling?*

Skolverket (2012) skriver att det främjande arbetet ska bedrivas kontinuerligt och som en integrerad del av hela verksamheten. Arbetet ska omfatta diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder, men Skolverket (2012) menar att skolor med fördel även kan arbeta med diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet och uttryck samt ålder. Syftet med det främjande arbetet är, enligt Skolverket (2012), att förankra respekten för alla människors lika värde och bidra till en skolmiljö där eleverna känner sig trygga och kan utvecklas. Arbetet ska genomföras utan att utgå från specifika problem i verksamheten och ska riktas mot alla. Det är en av verksamhetens fortgående uppgifter och kan därför inte bestå av enstaka tillfälliga insatser (Skolverket, 2012). Skolverket (2012) hävdar att det är viktigt att sätta upp uppföljningsbara och utvärderingsbara mål och åtgärder för att det främjande arbetet ska vara kontinuerligt.

Enligt Skolverket (2012) grundar sig ett bra främjande arbete på kunskap om hur diskriminering, trakasserier och kränkande behandling uppstår. Om personalen har goda relationer med eleverna ökar chansen att de får kännedom om problematiska situationer som pågår bland elever. Denna kunskap kan personalen sedan använda i det främjande arbetet och därmed betonar Skolverket vikten av goda relationer mellan lärare och elever (Skolverket, 2012). Skolverket (2012) skriver att en utvärdering visar att det förekom färre kränkningar på de skolor där eleverna var delaktiga i aktiviteter vars syfte var att skapa en god miljö och framhåller därmed vikten av att eleverna är delaktiga i sådana aktiviteter. Ett exempel på en sådan aktivitet är att elever ansvarar för

elevcaféer. Utvärderingen visade även att mobbning minskade om det fanns ordningsregler som arbetats fram i samråd mellan elever och lärare. Skolverket vill med detta påpeka att samverkan mellan lärare och elever är en viktig del i det främjande arbetet. En annan faktor som hade positivt resultat var om lärarna hade en gemensam syn på vilka konsekvenserna skulle bli om ordningsreglerna inte följdes och att eleverna kände till dessa (Skolverket, 2012).

Det främjande arbetet bör omfatta kompetensutveckling av skolpersonalen för att öka kunskapen kring diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Utvärderingen som Skolverket genomfört visar att om personal utbildas inom detta område minskar kränkningar och mobbning (Skolverket, 2012). En annan viktig del gällande det främjande arbetet är, enligt Skolverket (2012), att både personal och elever ges möjlighet att diskutera normer och attityder. Det är väsentligt att personalen får diskutera diskrimineringsgrunderna i förhållande till sina normer och värderingar för att kunna utveckla sin förmåga att uppmärksamma diskriminering och kränkande behandling. Både uttalade och outtalade attityder om vad som är normalt eller onormalt är ofta en anledning till kränkningar och diskriminering av elever i skolan. Det är också av betydelse att diskutera normer och attityder med elever för att minska förekomsten av kränkningar. Eleverna måste ha kunskap om sina rättigheter och skyldigheter för att kunna delta i det främjande arbetet (Skolverket, 2012).

Sammanfattningsvis råder alltså Skolverket (2012) skolor att främja likabehandling genom att bedriva ett kontinuerligt arbete som är integrerat i hela verksamheten och omfattar de fem obligatoriska diskrimineringsgrunderna. Detta anser vi är det centrala inom det främjande arbetet. Det främjande arbetet kan, enligt Skolverket (2012), med fördel även innefatta de två nya diskrimineringsgrunderna. Skolverket (2012) framhåller betydelsen av att sätta upp uppföljningsbara och utvärderingsbara mål och åtgärder för att arbetet ska vara kontinuerligt. De lyfter vikten av elevernas deltagande vid flera tillfällen i texten och vi finner därför detta vara en central del i det främjande arbetet. Skolverket (2012) menar även att en viktig del av det främjande arbetet är kompetensutveckling av personal samt att elever och lärare får möjlighet att diskutera normer och attityder.

3.1.2 Förebyggande arbete

*Hur råder Skolverkets allmänna råd att skolor ska lägga upp det **förebyggande** arbetet?*

Skolverket (2012) poängterar att det är viktigt att det förebyggande arbetet, precis som det främjande arbetet, bedrivs kontinuerligt. De trycker även på vikten av att elever, utöver det främjande arbetet, också deltar i det förebyggande arbetet. Ett första steg i detta är att kartlägga risken för att elever diskrimineras eller kränks från skolans sida samt hur eleverna uppfattar sin situation (Skolverket, 2012). Enligt Skolverkets (2012) utvärdering minskar mobbning och kränkningar då verksamheten har som rutin att regelbundet kartlägga elevernas situation samt använda resultatet för att justera och utveckla sitt förebyggande arbete. Syftet med kartläggningen är att verksamheten får reda på varför och i vilka sammanhang kränkningar uppstår samt hur de tar sig uttryck. Detta för att kunna sätta in relevanta åtgärder. Skolverket (2012) föreslår att kartläggningen kan utföras genom exempelvis organiserade samtal, enkätundersökningar, samtal i grupper och trygghetsvandringar. Ett annat förslag är att involvera skolans elevskyddsombud och föräldrar i kartläggningen. Kartläggningen kan omfatta platser, situationer och särskilda delar av verksamheten där elever kan känna sig utsatta. Den kan också innefatta attityder relaterade till diskrimineringsgrunderna. Även den dokumentation som upprättas då kränkningar har inträffat kan utgöra underlag vid kartläggningen, menar Skolverket (2012).

När kartläggningen har genomförts är det viktigt att analysera resultatet för att identifiera risker som kan leda till att elever utsätts för diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling. Analysen syftar till att dra slutsatser om varför elever känner sig otrygga eller upplever att de själva eller andra kränks i vissa situationer (Skolverket, 2012). Skolverket (2012) menar att det förebyggande arbetet även bör innebära att tidigare åtgärder för att förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling utvärderas.

Enligt Skolverket (2012) är nästa steg att sätta upp konkreta och uppföljningsbara mål med analysen som utgångspunkt, vilket innebär att formulera vad man vill ändra på och uppnå för att kunna åtgärda de problem och risker som har identifierats. Först därefter kan de åtgärder som krävs för att nå målen utformas. Både målen och åtgärderna ska vara uppföljningsbara och utvärderingsbara. Beroende på vilka problem som identifierats i verksamheten kan det förebyggande arbetet inriktas på enskilda grupper eller hela verksamheten (Skolverket, 2012).

Sammanfattningsvis rekommenderar Skolverket (2012) skolor att bedriva det förebyggande arbetet kontinuerligt. För att förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling ska skolorna först genomföra en kartläggning av verksamheten för att undersöka vilka risker som finns och hur eleverna uppfattar sin situation. Då Skolverket i sin text framhäver kartläggningen samt att efterföljande arbete ska baseras på denna finner vi att kartläggningen är en central del i det förebyggande arbetet. Skolverket (2012) lyfter därefter vikten av att kartläggningens resultat analyseras. Med analysen som utgångspunkt ska skolorna sedan utforma konkreta och utvärderingsbara mål, som talar om vad man vill ändra på och uppnå. Därefter ska de åtgärder som krävs för att nå målen formuleras. Även dessa ska kunna följas upp och utvärderas (Skolverket, 2012).

3.1.3 Åtgärdande arbete vid akuta situationer

*Hur råder Skolverkets allmänna råd att skolor ska lägga upp det **åtgärdande** arbetet med akuta situationer?*

Skolverket (2012, s. 36) skriver: ”Det bör finnas rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när barn eller elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling.” Eftersom åtgärder snabbt måste vidtas när en elev utsätts för trakasserier eller kränkande behandling är det viktigt att det finns rutiner för hur personalen ska agera samt att rutinerna är väl förankrade i verksamheten (Skolverket, 2012). Det finns en utredningsskyldighet som säger att huvudmannen är skyldig att utreda om en elev anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller kränkande behandling (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008; Utbildningsdepartementet, 2010). Skolverket (2012) påpekar att detta krav även gäller vid riktigt akuta lägen, men att utredningen i dessa fall måste ske snabbt genom att personalen gör en bedömning på plats. Det är av vikt att skolan även har rutiner för hur de inblandade ska ges möjlighet att bearbeta det inträffade och få stöd. Skolans rutiner för akuta åtgärder bör finnas med i likabehandlingsplanen (Skolverket, 2012).

För att åtgärderna som vidtas ska vara effektiva ska de, enligt Skolverket (2012), grundas på en analys av resultatet av den utredning som genomförts i det enskilda fallet. Skolverket (2012) menar att åtgärderna bör riktas både mot den elev som blivit utsatt samt den eller de elever som utfört kränkningen. Åtgärderna ska dokumenteras i ett åtgärdsprogram om någon av de

inblandade eleverna uppvisar svårigheter i sin skolsituation och visar sig ha behov av särskilt stöd på grund av kränkningarna (Skolverket, 2012).

En annan viktig del gällande åtgärder för akuta situationer är att de följs upp och utvärderas för att försäkra sig om att kränkningarna upphör och inte upprepas. Om åtgärderna som vidtagits inte varit tillräckliga måste andra eller kompletterande åtgärder genomföras tills situationen är helt löst (Skolverket, 2012). Skolverket (2012) menar att åtgärdernas effektivitet mot kränkningarna beror på hur de används, i vilket sammanhang de används samt hur väl de svarar mot behoven. Både åtgärderna samt uppföljningen och utvärderingen av dessa bör dokumenteras för att eventuellt förändra åtgärderna eller sätta in nya. Lämpliga former och rutiner för detta bör finnas (Skolverket, 2012).

Sammanfattningsvis råder Skolverket (2012) skolor att ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras eftersom åtgärder snabbt måste vidtas när en akut situation uppstår. De skriver flera gånger i sin text att rutinerna ska finnas med i likabehandlingsplanen och därför anser vi att dessa är en viktig del i denna plan. Skolverket (2012) påpekar att en utredning av akuta situationer ska genomföras och analyseras för att åtgärderna sedan ska grundas på detta. De betonar även vikten av att åtgärderna följs upp och utvärderas för att kunna försäkra sig om att kränkningarna har upphört. Skolverket (2012) framhåller att dokumentation av både åtgärder samt uppföljning och utvärdering av dessa ska genomföras för att vid behov förändra åtgärderna eller sätta in nya.

3.1.4 Likabehandlingsplaners innehåll

Vad råder Skolverkets allmänna råd att skolors likabehandlingsplan ska innehålla?

Likabehandlingsplanen ska enligt Skolverket (2012) omfatta mål och åtgärder för såväl det främjande som det förebyggande arbetet. Målen och åtgärderna ska i de båda fallen ha en ansvarsfördelning för genomförandet samt en beskrivning av hur de ska följas upp och utvärderas. Även en redovisning av hur föregående års planerade åtgärder har genomförts ska ingå i planen (Skolverket, 2012).

Skolverket (2012) hävdar att det förebyggande arbetets mål och åtgärder ska baseras på analysen av en kartläggning av nuläget. Det är väsentligt att de slutsatser som dragits genom att analysera kartläggningen framgår i planen för att elever, vårdnadshavare och andra ska kunna skapa sig en

bild av hur verksamheten ser ut. Dock behöver inte själva kartläggningen ingå i likabehandlingsplanen då det kan bestå av ett mycket omfattande material (Skolverket, 2012).

Likabehandlingsplanen ska innehålla rutiner för hur akuta situationer ska hanteras. Detta är viktigt eftersom åtgärder snabbt måste vidtas när en akut situation uppstår. Rutinerna ska beskriva hur diskriminering, trakasserier och kränkande behandling ska utredas, åtgärdas och dokumenteras (Skolverket, 2012).

Skolverket (2012) betonar elevers delaktighet i det främjande och förebyggande arbetet samt arbetet med likabehandlingsplanen. En beskrivning av hur eleverna ska medverka och har medverkat ska ingå i planen. Genom att elever och personal exempelvis är med och analyserar resultatet av kartläggningen och planerar vilka åtgärder som ska sättas in är de delaktiga i arbetet med likabehandlingsplanen (Skolverket, 2012).

Sammanfattningsvis förordar alltså Skolverket (2012) att skolors likabehandlingsplan ska inkludera mål och åtgärder för både det främjande och det förebyggande arbetet. Dessa ska ha en ansvarfördelning för genomförandet och det ska framgå hur de ska följas upp och utvärderas. De genomförda åtgärderna från föregående läsår ska redovisas i en översikt. Målen och åtgärderna i det förebyggande arbetet ska utgå från analysen av kartläggningen. Skolverket (2012) menar dock att kartläggningen inte behöver ingå i likabehandlingsplanen, men att det däremot är viktigt att slutsatserna av analysen, målen och åtgärderna innefattas. En annan viktig del i planens innehåll är rutiner för hur akuta situationer ska hanteras. De betonar även vikten av att elever deltar i det främjande och förebyggande arbetet samt arbetet med likabehandlingsplanen och att det i planen ska ingå en beskrivning av detta (Skolverket, 2012).

3.2 DO, BEO och Skolinspektionens handledning

Nedan presenteras resultatet av analysen av DO, BEO och Skolinspektionens handledning.

3.2.1 Främjande arbete

*Hur råder DO, BEO och Skolinspektionen skolor att lägga upp det **främjande** arbetet med likabehandling utifrån diskrimineringsgrunderna?*

Enligt diskrimineringslagen (Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 2008) ska insatser för att främja elevers lika möjligheter och rättigheter i skolan oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder och sexuell läggning ingå i skolans likabehandlingsplan. De nya diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet eller uttryck samt ålder ingår inte i lagkravet på det främjande arbetet, men DO, BEO och Skolinspektionen rekommenderar att de tas med i likabehandlingsplanen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) ska tydliga mål och uppföljningsbara åtgärder utformas, men till en början kan det främjande arbetet innebära att skaffa sig kunskaper om varje enskild diskrimineringsgrund. Den kunskapen kan behövas för att förstå och uppmärksamma behovet av att främja elevers lika möjligheter och rättigheter samt hur detta kan göras (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Vad gäller diskrimineringsgrunden **kön** rekommenderas det i DO, BEO och Skolinspektionens handledning att flickor och pojkar ges lika stort utrymme och inflytande över verksamheten (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) är det viktigt att skolor skapar förutsättningar så elever kan utveckla förmågor och intressen utan att begränsas av stereotypa könsroller samt att de undviker att förstärka rådande normer kring dessa. Det främjande arbetet bör även sträva mot att stärka elevers förmåga att skydda sin kroppsliga integritet och stärka deras självkännet (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

När det gäller att främja elevers lika rättigheter oavsett **etnisk tillhörighet** och **religion eller annan trosuppfattning** förordar DO, BEO och Skolinspektionen (2009) i sin handledning att exempelvis rasismens idéhistoria och dess effekter på det svenska samhället åskådliggörs i undervisningen. Man kan också som lärare diskutera med eleverna om olika etniska och religiösa grupper samt vad fördomar kring dessa kan leda till. Det främjande arbetet kan även innebära att

lärare utbildas i interkulturell pedagogik för att de på ett bra sätt ska kunna möta olika kulturer i skolan (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

För att arbeta främjande utifrån diskrimineringsgrunden *funktionshinder* är det viktigt att skolan, enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009), gör miljön och undervisningen tillgänglig för elever med olika funktionshinder. Detta kan exempelvis innebära att undersöka vilka behov som finns på skolan för elever med funktionshinder, då inte bara rullstolsburna elever utan även elever med exempelvis hörsel- och synskador samt dyslexi (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Vid arbetet för att främja lika rättigheter oavsett *sexuell läggning* förespråkar DO, BEO och Skolinspektionen (2009) att homo- och bisexualitet tas upp ämnesintegrerat. Det kan exempelvis innebära att räkneexempel i matematiken innehåller samkönade par eller att samhällskunskapen behandlar utvecklingen av homo- och bisexuellas rättigheter (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

DO, BEO och Skolinspektionen (2009) menar att en viktig del i det främjande arbetet är att en genomgång av rutiner och regler utförs för att ta reda på om det finns diskriminerande inslag samt för att minimera risken att fördomar styr besluten. Om det till exempel finns ett förbud mot huvudbonader inomhus är det viktigt att förbudet inte innefattar religiösa attribut (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

En annan viktig del är kompetensutveckling och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) menar att likabehandlingsplanen kan innehålla en planering för detta. Syftet bör vara att öka medvetenheten kring förekomsten av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling samt vad som går att göra åt det. Då all personal ska agera om en elev känner sig utsatt är det viktigt att alla utbildas för att ha tillräckliga kunskaper så att de kan uppfylla sina skyldigheter. Ett sätt att utveckla kompetensen är att genomföra kurser och värderingsövningar kring diskriminering och människors lika värde, för både personal och elever. Ytterligare ett förslag är att bjuda in utomstående personer som kan berätta om hur det exempelvis är att bli mobbad i skolan. Verksamhetens ledning bör vara involverad i kompetensutvecklingen för att visa att skolan tar likabehandlingsarbetet på allvar (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) bör skolor vid schemaläggning ta hänsyn till religiösa högtider, elever med funktionshinder samt elever som är föräldrar. Skolans likabehandlingsplan kan innehålla åtgärder för att elevers kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder inte ska påverka vid bedömning av prov. DO, BEO och Skolinspektionen (2009) tar även upp vikten av att kvalitetsgranska läromedel. Granskningen kan visa om läromedlen förmedlar en stereotyp bild av etniska och/eller religiösa grupper samt om de synliggör homo- och bisexuella personer och personer med funktionshinder på ett naturligt sätt. Det kan även framgå av granskningen om läromedlen uppfattas som kränkande utifrån kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Sammanfattningsvis rekommenderar således DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skolor att i det främjande arbetet börja med att skaffa sig kunskaper om varje enskild diskrimineringsgrund. De framhåller att skolor sedan ska formulera tydliga mål och uppföljningsbara åtgärder utifrån de fem obligatoriska diskrimineringsgrunderna, men råder även skolor att ta med de två nya diskrimineringsgrunderna i sitt arbete. DO, BEO och Skolinspektionen (2009) rekommenderar skolor att skapa en studiemiljö som passar alla elever samt att se över sina rutiner och regler så att de inte innehåller några diskriminerande inslag. De betonar att kompetensutveckling är en viktig del i det främjande arbetet och trycker på vikten av att personal, elever och ledning är involverad i detta (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

3.2.2 Förebyggande arbete

*Hur råder DO, BEO och Skolinspektionen skolor att lägga upp det **förebyggande** arbetet?*

Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) är det viktigt att skolor utgår från sina egna behov vid utformning av likabehandlingsplanen. Därmed bör varje skola göra en systematisk kartläggning av nuläget och därefter en analys av resultatet, en nulägesanalys, för att kunna förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). I DO, BEO och Skolinspektionens handledning (2009, s. 27) skrivs att ”Planen ska innehålla en redovisning av verksamhetens behov utifrån en aktuell kartläggning.” Detta, menar vi, innebär att kartläggningen är en väsentlig del av skolans likabehandlingsarbete. Utifrån behoven ska skolan sedan utforma mål och bestämma vilka åtgärder som ska påbörjas

och genomföras under det kommande året. Målen och åtgärderna ska kunna följas upp och utvärderas. I efterföljande års plan ska en redogörelse för hur de planerade åtgärderna genomförs tas med (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

DO, BEO och Skolinspektionen (2009) föreslår att kartläggningen exempelvis kan bestå av planerade samtal, enkäter, incidentrapporter samt genomgång av rutiner och regler. Planerade samtal innebär att regelbundna samtal genomförs med kamratstödjure, elevråd, elevvårdsteam och andra vuxna i skolan. Dessa samtal syftar till att samla information om stämningen på skolan och om händelser som har betydelse för skolans likabehandlingsarbete. Enkäter kan innehålla både detaljerade frågor om upplevd diskriminering samt allmänna frågor om attityder till exempelvis homosexualitet och främlingsfientlighet. Incidentrapporter är de rapporter om kränkningar och vidtagna åtgärder som dokumenterats under året. Dessa kan sammanställas och användas för att kartlägga behovet (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) är en viktig del i det förebyggande arbetet att skapa en bra studiemiljö för att se till att alla elever känner sig trygga. Då är det angeläget att se över bland annat skolgårdens alla skrymslen och elevtoaletterna, då de sistnämnda kan ha klotter med kränkande budskap. Det är även viktigt att se över kommunikationen. Med det menas hur likabehandlingsplanen ska göras känd och förankras i hela verksamheten samt hos elevernas vårdnadshavare. Detta kan bland annat göras genom klassråd, veckobrev, webbplats eller föräldramöten. Det är också viktigt att ta reda på om någon vårdnadshavare behöver tolk så inte ansvaret för att tolka läggs på eleven (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). Vid introduktion menar DO, BEO och Skolinspektionen (2009) att det är viktigt med rutiner för hur nya elever och ny personal får information om skolans likabehandlingsarbete för att alla ska känna till sina rättigheter och skyldigheter. En annan sak att beakta vid introduktion är samverkan med kamratstödjure samt att anordna särskilda aktiviteter för att ta hand om nya elever (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Sammanfattningsvis råder DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skolor att lägga upp det förebyggande arbetet utifrån skolans egna behov. För att göra detta bör skolorna först genomföra en systematisk kartläggning av nuläget och därefter en nulägesanalys. Utifrån detta ska skolan

sedan utforma uppföljningsbara och utvärderingsbara mål och åtgärder som avses påbörjas under året (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

3.2.3 Likabehandlingsplaners innehåll

*Vad råder DO, BEO och Skolinspektionen att skolors likabehandlingsplan ska **innehålla**?*

Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) ska likabehandlingsplanen innehålla tydliga mål och åtgärder för likabehandlingsarbetet, vilket innefattar både det främjande och det förebyggande arbetet. De rekommenderar att det ska framgå vem som är ansvarig för att åtgärderna genomförs och när det ska ha skett. Målen och åtgärderna ska vara uppföljningsbara, vilket innebär att det är viktigt att redan vid utformandet av dessa fundera över hur de ska kunna följas upp på ett bra sätt (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver även att en uppföljning av fjolårets planerade åtgärder ska finnas med i likabehandlingsplanen.

När det gäller det förebyggande arbetet menar DO, BEO och Skolinspektionen (2009) att det krävs en kartläggning av nuläget för att ta reda på vad skolan behöver fokusera på.

Kartläggningens resultat ska analyseras för att målen och åtgärderna ska utgå från skolans behov (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver att det i planen bör ingå en beskrivning av hur kartläggningen genomförts och vad som framkommit.

DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver angående rutiner för akuta situationer att de ska finnas med i planen och omfatta hur personalen ska agera, uppföljande åtgärder samt dokumentation. De hänvisar till Skolverkets allmänna råd för vidare stöd i utformandet (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

DO, BEO och Skolinspektionen (2009) framhåller vikten av att likabehandlingsplanen ska revideras varje år och den ska då baseras på en aktuell nulägesanalys samt eventuellt innehålla nya målsättningar och åtgärder. Vidare anser DO, BEO och Skolinspektionen (2009) att likabehandlingsarbetet bör baseras på ett helhetstänkande och ingå i skolans övriga arbete. Det poängteras att det i likabehandlingsplanen bör gå att följa en röd tråd mellan de olika delarna. De trycker även på elevers rätt till deltagande vid arbetet med likabehandlingsplanen samt att det är

viktigt att redogöra i planen för hur eleverna har involverats (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Sammanfattningsvis rekommenderar DO, BEO och Skolinspektionen (2009) att skolors likabehandlingsplan bör ha en röd tråd mellan de olika delarna. Planen ska innehålla mål och åtgärder för både det främjande och det förebyggande arbetet. Målen och åtgärderna ska vara uppföljningsbara och det bör framgå i planen vem som är ansvarig för att respektive åtgärd genomförs och när det ska ha skett (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). Det förebyggande arbetet ska enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) baseras på en kartläggning och nulägesanalys av verksamheten eftersom de förebyggande åtgärderna ska utgå från skolans behov. En uppföljning av fjolårets planerade åtgärder ska även ingå i planen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). DO, BEO och Skolinspektionen (2009) anger att rutiner för akuta situationer ska finnas med i likabehandlingsplanen, men hänvisar till Skolverkets allmänna råd för utformningshjälp. De lyfter vid flera tillfällen i sin text att elever ska vara delaktiga i arbetet med likabehandlingsplanen samt att detta ska redovisas (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

3.3 Sammanfattning av de nationella rådgivande dokumenten

Nedan presenteras en sammanfattning av vad de nationella rådgivande dokumenten råder skolor gällande främjande arbete, förebyggande arbete, åtgärdande arbete och likabehandlingsplaners innehåll.

3.3.1 Främjande arbete

Både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver att det främjande arbetet ska omfatta de fem diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. De poängterar dock att även de två nya diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet och uttryck samt ålder med fördel kan ingå i detta arbete (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). Skolverket (2012) framhäver vikten av att det främjande arbetet är kontinuerligt och integreras i verksamheten. Att i det främjande arbetet sätta upp uppföljningsbara och utvärderingsbara mål och åtgärder är något som påpekas som viktigt i båda de nationella rådgivande dokumenten (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) ska en

skolmiljö som passar alla elever skapas, och rutiner och regler ses över så de inte innehåller några diskriminerande inslag. Elevers deltagande, menar Skolverket (2012), är en väsentlig del i det främjande arbetet då de lyfter detta vid flera tillfällen i sin text. Både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) betonar att kompetensutveckling är viktigt i arbetet med att främja likabehandling.

3.3.2 Förebyggande arbete

Att det förebyggande arbetet ska bedrivas kontinuerligt menar både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) är viktigt. De skriver att en kartläggning och en nulägesanalys ska ligga till grund för det förebyggande arbetet. Utifrån analysen ska skolor utforma mål och åtgärder som ska kunna följas upp och utvärderas (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012).

3.3.3 Åtgärdande arbete vid akuta situationer

DO, BEO och Skolinspektionen (2009) behandlar inte åtgärdande arbete vid akuta situationer i sin handledning. De nämner endast att det ska ingå i likabehandlingsplanen och omfatta hur personalen ska agera, uppföljande insatser samt dokumentation. De hänvisar till Skolverkets allmänna råd för vidare stöd i utformandet (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009).

Skolverket (2012) betonar vikten av att ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras eftersom åtgärder snabbt måste vidtas när en akut situation uppstår. De skriver att en utredning ska genomföras och sedan analyseras för att kunna grunda åtgärderna på detta. Åtgärderna ska följas upp och utvärderas för att man på så vis ska kunna försäkra sig om att kränkningarna har upphört (Skolverket, 2012). Skolverket (2012) poängterar att både åtgärder samt uppföljning och utvärdering av dessa ska dokumenteras för att vid behov förändra eller sätta in nya åtgärder.

3.3.4 Likabehandlingsplaners innehåll

Både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver att mål och åtgärder samt ansvarsfördelning för åtgärdernas genomförande för det främjande och det förebyggande arbetet ska ingå i skolans likabehandlingsplan. Enligt Skolverket (2012) ska det finnas en beskrivning av hur uppföljning och utvärdering av målen och åtgärderna kommer genomföras, medan DO, BEO och Skolinspektionen (2009) endast nämner att de ska vara uppföljningsbara.

En redogörelse för hur föregående års planerade åtgärder genomförts ska finnas med i likabehandlingsplanen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012).

Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) är överens om vikten av att göra en kartläggning av verksamheten och att resultatet ska analyseras för att de förebyggande åtgärderna ska utgå från skolans behov. Skolverket (2012) påpekar dock att kartläggningen inte behöver vara en del av likabehandlingsplanen då den kan omfatta mycket material, men att analysens slutsatser däremot är viktiga att ha med. Detta kan jämföras med det DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver om att det i planen bör ingå en beskrivning av hur kartläggningen genomförts och vad som framkommit.

Vikten av att rutiner för hanteringen av akuta situationer ska ingå i likabehandlingsplanen poängteras såväl av Skolverket (2012) som DO, BEO och Skolinspektionen (2009). Något som också betonas i de båda nationella rådgivande dokumenten är vikten av elevers deltagande (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). Skolverket (2012) rekommenderar att eleverna deltar i det främjande och det förebyggande arbetet samt arbetet med likabehandlingsplanen. DO, BEO och Skolinspektionen (2009) rekommenderar däremot enbart att elever är delaktiga i upprättandet och uppföljningen av planen. Dock påpekas det i båda dokumenten att en beskrivning av hur elever har medverkat och ska medverka bör finnas med i likabehandlingsplanen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012).

4. Textanalys av de lokala handlingsplanerna

I detta kapitel presenteras resultatet av vår analys av de lokala handlingsplanerna. Varje avsnitt avslutas med att vi ställer analysen av de lokala handlingsplanerna i relation till de nationella rådgivande dokumenten, vilket syftar till att besvara vår huvudfrågeställning. För en sammanfattning av respektive skolas likabehandlingsplan, se avsnitt 4.5.

4.1 Främjande arbete

Hur beskrivs skolans främjande arbete?

Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver att det främjande arbetet ska omfatta de fem obligatoriska diskrimineringsgrunderna, men även att de två nya med fördel kan inkluderas i arbetet. De menar även att det främjande arbetet ska ha utvärderingsbara och uppföljningsbara mål och åtgärder (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). Skolverket (2012) poängterar att en beskrivning ska tas med i planen av hur uppföljning och utvärdering av målen och åtgärderna kommer genomföras.

Skola 1 har formulerat mål och åtgärder för att motverka diskriminering utifrån respektive obligatorisk diskrimineringsgrund. För varje åtgärd anges en tidsangivelse och vem eller vilka som är ansvariga för att åtgärden genomförs. Ett exempel på skolans mål är att alla elever ska ha samma rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet och att inga elever ska känna sig utsatta för diskriminering eller trakasserier på grund av etnisk tillhörighet. En av åtgärderna som skolan ska genomföra för att nå detta mål är att arbeta för att få vårdnadshavare med utländsk bakgrund mer delaktiga i skolans verksamhet, vilket görs genom att vid behov använda tolkar. Skolan ska också översätta viktig information till vårdnadshavare samt informera om möjligheten till att få tolkhjälp vid utvecklingssamtal och föräldramöten. Skola 1 skriver i likabehandlingsplanen att den ska följas upp, utvärderas och revideras varje läsår, men de har ingen beskrivning av hur detta ska gå till. De beskriver inte heller hur målen och åtgärderna specifikt ska följas upp.

Skola 2 har ingen målbeskrivning för det främjande arbetet. I likabehandlingsplanen finns ett kapitel om att främja likabehandling utifrån diskrimineringsgrunderna och skolan definierar alla

sju diskrimineringsgrunder. Dock behandlas inte varje enskild diskrimineringsgrund, utan skolan har formulerat generella åtgärder för det främjande arbetet. Bland annat har föreläsningar hållits för personalen om exempelvis könstillhörighet och könsuttryck, sexuell läggning och etnisk tillhörighet. Andra åtgärder som skolan nämner är att lärare utbildas regelbundet kring olika funktionsnedsättningar samt att skolan ska anpassa lokaler och annat för elever med funktionshinder. Skolan har inte en beskrivning av hur de främjande åtgärderna ska följas upp.

Skola 3 nämner alla sju diskrimineringsgrunder i sin likabehandlingsplan, men de har endast definierat begreppen kön, könsöverskridande identitet eller uttryck samt ålder. Skolan ska arbeta för att främja likabehandling utifrån uppsatta mål för de fem obligatoriska diskrimineringsgrunderna. Dessa mål består exempelvis av att funktionshinder inte ska innebära en begränsning för individen i det vardagliga arbetet samt att alla ska bemötas med respekt oavsett religion eller annan trosuppfattning, etnisk tillhörighet och sexuell läggning. Det finns dock inga specifika åtgärder som visar hur skolan ska arbeta för att uppnå dessa mål, men skolan skriver att nedvärderande ord eller handlingar som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder inte är tillåtna. Vidare har skolan formulerat mål som gäller alla diskrimineringsgrunder, där vardera mål har ett antal åtgärder. Ett exempel på ett sådant mål är att skolan ska förhindra att elever diskrimineras vid schemaläggning, undervisning och examination. De åtgärder skolan har formulerat för att uppnå detta mål är bland annat att lärare ska ta hänsyn till elevers etniska bakgrund och traditioner vid provläggning samt att lärare i första hand ska välja läromedel som främjar jämställdhet. När det gäller uppföljning av målen och åtgärderna för det främjande arbetet nämner skola 3 vid ett tillfälle att en enkät delas ut till eleverna en gång per läsår samt att det genomförs diskussioner i arbetslagen och med elevrådet.

Skola 4 nämner alla sju diskrimineringsgrunder och definierar alla utom religion eller annan trosuppfattning. Skolans främjande arbete utifrån diskrimineringsgrunderna framgår inte på ett tydligt sätt i likabehandlingsplanen. Det finns fyra kapitel som behandlar diskriminering utifrån vissa diskrimineringsgrunder, men det är i ett kapitel otydligt vilka diskrimineringsgrunder som omfattas. Rubriken på kapitlet i fråga nämner nazism, rasism, främlingsfientlighet och diskriminering på grund av religion eller annan trosuppfattning. Innehållet i detta kapitel kan

möjligen tolkas som att det berör både etnisk tillhörighet samt religion eller annan trosuppfattning. De andra tre kapitlen behandlar kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning och funktionshinder. I kapitlen är dock inte skolans arbete med likabehandling utifrån diskrimineringsgrunderna tydligt beskrivet. Det är svårt att utläsa vad som är mål och åtgärder, men mål gällande sexuell läggning framgår tydligt. Målet innebär att alla ska behandlas lika oavsett sexuell läggning och att ingen ska känna sig diskriminerad eller kränkt på grund av sexuell läggning. De åtgärder som svarar mot detta mål är bland annat föreläsningar gällande sexualitet och HBT-frågor (frågor gällande homo-, bi- och transsexualitet) samt att undervisningsmaterial och undervisningsformer granskas och utvärderas för att inte ge en stereotyp bild av människor. Skolan saknar en beskrivning av hur uppföljning och utvärdering av mål och åtgärder ska genomföras.

Skola 5 nämner alla sju diskrimineringsgrunder och definierar alla utom religion eller annan trosuppfattning. I likabehandlingsplanen finns dock inga uppföljningsbara mål eller åtgärder kopplade till diskrimineringsgrunderna. Skolan nämner däremot att de kommer arbeta med likabehandling genom att kontinuerligt diskutera arbetsmiljö och frågor som rör likabehandling. De kommer även fortsätta arbeta med att involvera gymnasiesärskolan i övriga verksamheters aktiviteter.

Skola 6 har ingen beskrivning av hur det främjande arbetet ska gå till. De har varken mål, åtgärder eller en plan för uppföljning av det främjande arbetet. De skriver dock att ingen diskriminering får förekomma utifrån de fem obligatoriska diskrimineringsgrunderna. Dessa nämns men det finns inte någon definition av vad de innebär.

4.1.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av skolornas främjande arbete

När det gäller det främjande arbetet skriver både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) att det ska omfatta de fem diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning och funktionshinder. De framhåller att uppföljningsbara och utvärderingsbara mål och åtgärder ska formuleras utifrån diskrimineringsgrunderna (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). Detta är något som endast skola 1 uppfyller fullt ut. Denna skola har även angett en tidsaspekt samt vem

eller vilka som ansvarar för respektive åtgärd, något som enligt Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) ska ingå i likabehandlingsplanen. En av de främjande åtgärderna som skola 1 beskriver är att skolan erbjuder tolkhjälp vid utvecklingssamtal och föräldramöten, vilket är en viktig aspekt enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009). Skola 2, 3, 4 och 5 uppfyller delvis råden gällande mål och åtgärder, medan skola 6 inte gör det alls. Skolverket (2012) påpekar att en beskrivning av hur målen och åtgärderna ska följas upp ska ingå i likabehandlingsplanen. Detta är något som flera skolor saknar helt och hållet. Endast skola 1 och skola 3 har delvis angett en beskrivning av uppföljning.

Skola 2 har formulerat generella främjande åtgärder och bland dessa ingår bland annat föreläsningar om olika diskrimineringsgrunder och kontinuerlig utbildning kring funktionsnedsättningar, vilket kan jämföras med att både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) framhäver vikten av kompetensutveckling. DO, BEO och Skolinspektionen (2009) rekommenderar skolor att skapa en studiemiljö som passar alla elever. Beskrivningen av skola 2 om att anpassa lokaler för elever med funktionshinder samt beskrivningen av skola 5 om att kontinuerligt diskutera skolmiljön kan kopplas samman med denna rekommendation.

Enligt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) bör skolor vid schemaläggning ta hänsyn till bland annat funktionshinder och religiösa högtider och vid bedömning av prov ska inte elevers kön, etniska tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder påverka. De framhåller också vikten av att kvalitetsgranska läromedel för att försäkra sig om att de inte förmedlar en stereotyp bild av etniska och/eller religiösa grupper, att de synliggör homo- och bisexuella personer och personer med funktionshinder på ett naturligt sätt samt att läromedlen inte upplevs som kränkande (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009). Skola 3 har ett mål som lyder att skolan ska förhindra att elever diskrimineras vid schemaläggning, undervisning samt examination och för att åtgärda detta ska lärarna bland annat ta hänsyn till elevers etniska bakgrund och i första hand välja läromedel som främjar jämställdhet. Detta går att jämföra med råden från DO, BEO och Skolinspektionen (2009). En koppling kan även göras till det skola 4 skriver om att undervisningsmaterial och undervisningsformer granskas och utvärderas för att inte ge en stereotyp bild av människor.

4.2 Förebyggande arbete

Hur beskrivs skolans förebyggande arbete?

Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver att en kartläggning och en nulägesanalys ska ligga till grund för det förebyggande arbetet och utifrån detta ska skolor sedan utforma mål och åtgärder som ska kunna följas upp och utvärderas. En redogörelse för hur föregående års planerade åtgärder genomförts ska finnas med i likabehandlingsplanen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012).

Skola 1 genomför en kartläggning varje år. Exempelvis utförs kartläggningen genom att samtliga elever i årskurs 1 svarar på en enkät, att mentorer tar upp trygghets- och trivsselfrågor vid utvecklingssamtal och på mentorstid samt att skolsköterskan tar upp samma frågor vid hälsosamtal med eleverna. Dock saknar skolan en beskrivning av vad som framkommit i kartläggningen, en nulägesanalys. Skolan har satt upp mål gällande sexuella trakasserier samt annan kränkande behandling, men då det inte finns en nulägesanalys framgår det inte om målen är kopplade till skolans behov. De skriver dock att den enkät som eleverna i årskurs 1 besvarat sammanställs och ligger till grund för eventuella åtgärder. Gällande uppföljning och utvärdering av mål och åtgärder finns det ingen beskrivning av hur detta specifikt ska gå tillväga, men skolan skriver att de utvärderar och reviderar likabehandlingsplanen varje läsår. Skola 1 saknar en beskrivning av hur fjolårets planerade åtgärder har genomförts.

Skola 2 skriver att en kartläggning genomförs årligen och att den består av en trivselenkät som alla elever i årskurs 1 besvarar, en drogvanundersökning som inkluderar frågor om trivsel och mobbning vilken alla elever i årskurs 2 besvarar samt en utvärdering som alla elever i årskurs 3 gör. Kartläggningen består även av bland annat mentorssamtal, utvecklingssamtal och hälsosamtal, träffar mellan mentorer, elevhälsan och kamratombud samt översyn av uppkomna likabehandlingsärenden och dokumentation av dessa. De redovisar inte resultatet av nulägesanalysen och motiverar det med att de ej vill riskera att bryta mot eventuell sekretess för uppgifter kring utsatta elever eller att sprida information som obehöriga inte bör ha tillgång till. De skriver dock att analysen ligger till grund för utformandet av mål och åtgärder för det kommande läsåret. Skolan har formulerat uppföljningsbara och utvärderingsbara mål samt

konkreta åtgärder som vi kan koppla till respektive mål. Alla åtgärder är däremot inte tidsbestämda eller har en ansvarig. Likabehandlingsplanen innehåller ett kapitel om uppföljning och utvärdering där de beskriver hur detta ska gå till. Exempelvis skriver de att en uppföljning och utvärdering ska göras årligen, innan nästa års likabehandlingsplan upprättas, och det görs genom att skolans likabehandlingsteam träffas för att utvärdera de mål som sattes upp för läsåret. De ser över de likabehandlingsärenden som uppkommit under året och använder även trivselenkätens resultat samt annan insamlad information från skolan i sitt arbete. De utformar i samband med detta nya mål för kommande läsår. I likabehandlingsplanen finns ingen beskrivning av hur fjolårets planerade åtgärder har genomförts, men de nämner att det ska ingå kommande år.

Skola 3 saknar en beskrivning av hur en kartläggning gått till och de beskriver inte heller någon nulägesanalys. Det enda som kan utläsas gällande detta är att det anges att det delas ut en enkät till eleverna en gång per läsår när skolan beskriver uppföljning av främjande åtgärder. Då skolan saknar en beskrivning av kartläggning och nulägesanalys finns inte heller några förebyggande mål och åtgärder som är kopplade till nulägesanalysen beskrivna i likabehandlingsplanen, och därmed inte heller uppföljning och utvärdering av dessa. Men i likabehandlingsplanen står att ingen elev ska utsättas för ett uppträdande som kränker elevens värdighet, vilket möjligen kan tolkas som ett förebyggande mål. Det finns dock inga åtgärder kopplade till detta mål. Skolan har ingen beskrivning av hur fjolårets planerade åtgärder har genomförts.

Skola 4 saknar en beskrivning av hur kartläggningen av nuläget gått till. Det finns inte heller en beskrivning av slutsatserna av en nulägesanalys. Skolan har inte formulerat några uppföljningsbara eller utvärderingsbara mål, men det finns vissa åtgärder formulerade i planen. Exempelvis ska eleverna i årskurs 1 delta i en utbildningsdag gällande Internet och nätmobbning. De har ingen uppföljning av fjolårets planerade åtgärder men nämner i sin likabehandlingsplan att tre lärare under läsåret 2010/2011 deltagit i en utbildning gällande hedersrelaterat våld. Skolan har inte beskrivit hur mål och åtgärder ska följas upp.

Skola 5 har en beskrivning av en kartläggning som består av en enkätundersökning och de redovisar även vad som framkommit. De skriver att det av kartläggningen bland annat kommit fram att elever känner sig otrygga på vissa platser i skolan. Skolan saknar en målbeskrivning, men har formulerat ett antal åtgärder. En av åtgärderna består av att elevgrupper tillsammans med

representanter från skolledning, elevhälsa samt pedagoger arbetar med fokus på gemenskap och trygghet. Denna åtgärd kan möjligen tolkas som att den syftar till att åtgärda det som framkom i nulägesanalysen om att elever känner sig otrygga på vissa platser. En annan åtgärd som nämns är att de särskilt kommer beakta det faktum att de sett och förstått att kränkningar ofta förekommer via Internet. Detta har däremot ingen tydlig koppling till nulägesbeskrivningen som de tidigare redogjorde för. Skolan har inte beskrivit hur mål och åtgärder ska följas upp nästkommande år. I likabehandlingsplanen finns en omfattande beskrivning av vad som genomförts under fjolåret, men det finns ingen koppling till det läsårets planerade åtgärder. Ett exempel på vad som genomförts är en översyn av skolans rutiner och regler som syftade till att minska risken för att skolans struktur bidrar till diskriminering.

Skola 6 har endast en kartläggning som är baserad på en undersökning från februari 2008 samt enkäten Lupp, lokal uppföljning av ungdomspolitiken, från 2009. Undersökningen från 2008 omfattade personal och studerande, men tillvägagångssättet beskrivs inte mer ingående. Slutsatsen som dras utifrån kartläggningen är att skolan behöver bli bättre på att informera om likabehandlingsplanen, både till elever och till lärare. Skolan har inte formulerat några mål eller åtgärder som är kopplade till kartläggningen eller analysen och därmed inte heller en beskrivning av hur en uppföljning ska gå till. I likabehandlingsplanen finns ingen beskrivning av hur fjolårets planerade åtgärder har genomförts.

4.2.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av skolornas förebyggande arbete

När det gäller det förebyggande arbetet skriver Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) att det förebyggande arbetet ska läggas upp utifrån skolans eget behov och för att göra detta behöver en kartläggning genomföras och analyseras. Hela kartläggningen behöver inte presenteras i likabehandlingsplanen, men Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) påpekar att resultatet av nulägesanalysen samt en beskrivning av hur kartläggningen utförts bör finnas med. Skola 1, skola 2 och skola 5 beskriver en kartläggning. Skola 5 har även en nulägesanalys och följer därmed rekommendationerna. Skola 2 skriver att de har gjort en analys men den är inte offentlig, vilket innebär att resultatet inte presenteras i likabehandlingsplanen. Detta stämmer inte överens med vad Skolverket (2012) och DO, BEO

och Skolinspektionen (2009) skriver om att resultatet av nulägesanalysen bör ingå i planen. Skola 6 har en kartläggning från 08/09 och således är analysen baserad på en kartläggning som är 3 år gammal vilket innebär att skolans aktuella behov inte tas i beaktande, något som påpekas som viktigt av både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009). Skola 3 och 4 har varken kartläggning eller nulägesanalys och uppfyller därmed inte alls rekommendationerna från Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) gällande detta.

Skola 2 har både utvärderingsbara mål och åtgärder som är kopplade till resultatet av nulägesanalysen. Detta är något som beskrivs som viktigt av Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009). Varken mål eller åtgärder går att finna i likabehandlingsplanerna för skola 3 och skola 6, vilket går helt emot de råd som ges. Skola 4 och 5 uppfyller delvis rekommendationerna då de har angett ett antal planerade åtgärder, men saknar en målbeskrivning. Skola 1 har både mål och åtgärder men då de inte redovisar en nulägesanalys går det inte att göra en koppling och de följer därmed inte rekommendationerna från Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) helt och hållet.

I likabehandlingsplanen för skola 2 skrivs att en uppföljning och utvärdering ska göras årligen, innan nästa års likabehandlingsplan upprättas. Skolan gör detta genom att likabehandlingsteamet träffas för att utvärdera de mål som sattes upp för läsåret, de likabehandlingsärenden som uppkommit under året ses över och de använder även trivselenkätens resultat samt annan insamlad information från skolan. I samband med detta utformar de nya mål för kommande läsår. Denna beskrivning kan kopplas samman med det Skolverket (2012) skriver om att en beskrivning av hur de planerade åtgärderna ska följas upp ska vara en del i skolans likabehandlingsplan. Skola 1 har ingen utförlig beskrivning men anger att skolan utvärderar och reviderar likabehandlingsplanen varje läsår, vilket möjligen kan tolkas som att de då utvärderar de planerade åtgärderna. Skola 3, 4, 5 och 6 saknar helt en beskrivning för hur de planerade åtgärderna ska följas upp. I likabehandlingsplanen ska det även ingå en uppföljning av föregående års planerade åtgärder enligt Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009). I vår studie har ingen av skolorna en redogörelse för hur fjolårets planerade åtgärder genomförts. Skola 5 nämner dock många åtgärder som utförts och ett exempel är att de gjort en översyn över skolans regler och rutiner. Detta kan jämföras med att DO, BEO och

Skolinspektionen (2009) rekommenderar skolor att göra en genomgång av regler och rutiner för att undersöka om det finns diskriminerande inslag samt för att minimera risken att fördomar styr besluten.

4.3 Elevers deltagande

Hur beskrivs elevers deltagande?

Syftet med att ställa denna fråga är att undersöka hur skolorna beskriver elevers deltagande i likabehandlingsarbetet samt i utformandet av likabehandlingsplanen. Skolverket (2012) betonar vikten av att elever är involverade i det främjande och det förebyggande arbetet samt vid utformning av likabehandlingsplanen, medan DO, BEO och Skolinspektionen (2009) enbart tar upp att elever ska delta i utformandet och uppföljningen av planen. Dock påpekas det i båda dokumenten att en beskrivning av hur elever har medverkat och ska medverka bör finnas med i likabehandlingsplanen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012).

Skola 1 skriver att det är rektorns ansvar att likabehandlingsplanen årligen upprättas, utvärderas och revideras i samarbete med elever. Skolan anger att de har en enklare version av likabehandlingsplanen som är framtagen tillsammans med elever och att frågor som rör likabehandlingsarbetet tas upp på mentorstiden och diskuteras med eleverna varje vecka. Även nya trivsel- och ordningsregler har diskuterats fram tillsammans med elever. Ett annat sätt som elever deltar på är genom att vara coacher. Syftet med coacherna är att de ska fungera som positiva förebilder och normöverförare för nya elever på skolan. Coacherna erbjuds kursen ”Ledarskap och organisation” för att de ska få en fördjupad kunskap och träning i ledarskap.

Skola 2 skriver att de har som mål att eleverna ska vara delaktiga i likabehandlingsplanens utformning. De skriver att detta ska uppnås genom att eleverna både direkt och indirekt kan komma med synpunkter på situationen i skolan samt vad som behöver förbättras. Elever ska även alltid tillfrågas inför upprättande och utvärdering av likabehandlingsplanen och minst två elever ska delta i arbetet med utvärdering. I likabehandlingsplanen skrivs att mål och åtgärder för likabehandlingsarbetet bör utformas i samarbete mellan personal, ledning och elever.

Skola 3 har ingen tydlig beskrivning av hur eleverna har deltagit i det främjande och det förebyggande arbetet eller i arbetet med likabehandlingsplanen. Det som möjligen kan tolkas som att elever deltar är att det vid uppföljning av främjande åtgärder genomförs diskussion med elevrådet samt att skolan har en fadderverksamhet vid introduktion.

Skola 4 skriver i sin likabehandlingsplan att den är framtagen i samarbete med skolans elever genom elevråd och klassråd. De skriver även att den årliga revideringen genomförs av skolledningen efter dialog med personal och elever. I likabehandlingsplanen ger skolan förslag på att eleverna kan involveras i granskning och utvärdering av undervisningsmaterial och undervisningsformer så att stereotypa och normgivande bilder av människor motarbetas.

Skola 5 skriver att elevgrupper ska fortsätta vara inblandade i likabehandlingsarbetet inom de områden som ska förbättras och utvecklas. Skolan vill att elevinflytande och samverkan ska löpa som en röd tråd genom arbetet med likabehandling och kränkande behandling. Elevgrupper arbetar tillsammans med representanter från skolledning, elevhälsa samt pedagoger där arbetets fokus ligger på gemenskap och trygghet. I likabehandlingsplanen beskrivs ett frukostprojekt som genomförts där elever har ansvarat för frukosten och elever från samtliga program har deltagit. Eleverna uppskattade projektet och upplevde en positiv social gemenskap. Det skrivs även i planen att den är utformad i samarbete med elever och personal.

Skola 6 skriver att elever ska involveras i att utforma och diskutera regler för arbetet och samvaron i gruppen. Elever ska även vara med och analysera olika värderingar och uppfattningar samt konsekvenserna av dessa.

4.3.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av elevernas deltagande

I de båda nationella rådgivande dokumenten betonas vikten av elevers deltagande samt att en beskrivning av hur elever har medverkat och ska medverka bör finnas med i likabehandlingsplanen (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). I likabehandlingsplanerna för skola 1, 2, 4 och 5 beskrivs hur elever deltar både i det främjande arbetet, i det förebyggande arbetet samt i arbetet med likabehandlingsplanen. Att eleverna deltar i alla dessa delar av likabehandlingsarbetet är något som Skolverket (2012) rekommenderar. DO,

BEO och Skolinspektionen (2009) rekommenderar däremot enbart att elever är delaktiga i upprättandet och uppföljningen av planen och de fyra skolorna uppfyller även detta.

Beskrivningen av elevernas deltagande i skola 3 och skola 6 fullgör inte rekommendationen från DO, BEO och Skolinspektionen (2009). I dessa två skolor deltar eleverna endast i det främjande och det förebyggande arbetet.

Skola 5 beskriver i sin likabehandlingsplan ett frukostprojekt som elever har ansvarat för och där elever från samtliga program har deltagit. Detta kan kopplas till det Skolverket (2012) skriver angående vikten av att elever deltar i aktiviteter vars syfte är att skapa en god miljö, då en utvärdering visar att förekomsten av kränkningar minskar genom detta. Skola 1 skriver i likabehandlingsplanen att trivsel- och ordningsregler har diskuterats fram tillsammans med elever, vilket enligt Skolverket (2012) är positivt då den nyss nämnda utvärderingen även visade att mobbning minskar om ordningsregler arbetats fram i samråd mellan elever och lärare.

4.4 Rutiner för akuta situationer

Hur beskrivs skolans rutiner för hur akuta situationer ska hanteras?

Både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) poängterar att rutiner för akuta situationer ska finnas med i likabehandlingsplanen. Rutinerna ska omfatta utredning, åtgärder, uppföljning och dokumentation (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012).

Skola 1 beskriver rutiner för hur akuta situationer ska hanteras. De nämner att en utredning ska göras som sedan ska ligga till grund för vilka åtgärder som ska vidtas samt att den ska omfatta både den eller de som kan ha eller har utövat kränkningen och den som blivit utsatt. De påtalar också skolpersonalens ansvar att anmäla till rektorn vid kännedom om att en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling. Elevhälsan hjälper till med eventuella åtgärdsprogram och med uppföljande samtal. Rutinerna omfattar även att varje misstanke om kränkning, varje utredning, varje åtgärd samt uppföljning ska dokumenteras. För dokumentation hänvisar skolan till Utbildningsförvaltningens blanketter.

Skola 2 har en tydlig beskrivning av hur rutinerna för hur akuta situationer ska hanteras. De skriver att likabehandlingsteamet på skolan ansvarar för att utreda och utifrån denna utredning sätta in åtgärder samt se till att ärendet följs upp. Uppföljningen syftar till att kontrollera att kränkningarna har upphört. Skolan har formulerat särskilda blanketter för dokumentation av likabehandlingsärenden och dessa ska användas för att dokumentera det som inträffat samt alla åtgärder som utförts i ett ärende.

Skola 3 saknar en beskrivning för vilka rutiner som finns gällande hantering av akuta situationer.

Skola 4 har två beskrivningar av hur rutinerna för akuta situationer ser ut. Dock kan den ena möjligen tolkas som att den beskrivningen endast gäller för mobbningsituationer och den andra kan tolkas som att den bara gäller för nazism, rasism, främlingsfientlighet och diskriminering på grund av religion eller annan trosuppfattning då detta är de rubriker rutinerna ligger under. Rutinerna för akuta situationer gällande mobbning beskriver hur en utredning ska gå till, att åtgärder ska sättas in och att allt ska dokumenteras, men den tar inte upp att ärendet ska följas upp. Den andra beskrivningen tar endast upp att misstänkt regelbrott ska anmälas till skolledningen som tillrättavisar eleven och informerar föräldrar. Om agerandet bedöms som allvarligt upprättas ett åtgärdsprogram och ärendet dokumenteras.

Skola 5 beskriver tydligt rutiner för hantering av akuta situationer. De anger detaljerat hur arbetsgången ser ut vid akuta situationer när det gäller kränkningar, trakasserier samt diskriminering och ger tips på vad personalen ska tänka på. Arbetsgången innehåller utredning, åtgärder, uppföljning och dokumentation. Åtgärderna ska grundas på den utredning som genomförs och riktas till den elev som blivit utsatt samt till den eller de som utövat kränkningen. Skolan har även en beskrivning av rutinerna vid kränkningar mellan elev och vuxen. Där skrivs att rektorn är ansvarig för att se till att utredning, åtgärder och dokumentation uppförs.

Skola 6 har tydliga beskrivningar av rutiner för hur hanteringen av akuta situationer ska gå till. Det finns fyra olika rutinbeskrivningar i likabehandlingsplanen. Den första beskriver hur rutinerna ser ut då en elev blivit kränkt av en annan elev. Den andra beskriver rutinerna för en situation då en elev blivit kränkt av någon anställd vid skolan. Den tredje rutinbeskrivningen innehåller rutiner för när en anställd vid skolan blivit kränkt av elever. Den fjärde beskriver hur

arbetet ska se ut vid rasism, främlingsfientlighet eller diskriminering. Alla rutinbeskrivningar omfattar utredning, åtgärder och uppföljning. Åtgärderna ska bestämmas från fall till fall. Vid användning av de tre första rutinbeskrivningarna ska arbetet dokumenteras fortlöpande med hjälp av en dokumentationsmall som finns bifogad, medan det angående den sista rutinbeskrivningen enbart skrivs att arbetet ska dokumenteras fortlöpande.

4.4.1 Förhållandet mellan de nationella rådgivande dokumenten och beskrivningen av skolornas rutiner för hur akuta situationer ska hanteras

Både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) poängterar att rutiner för akuta situationer ska finnas med i likabehandlingsplanen då åtgärder måste vidtas snabbt när detta uppstår. Rutinerna ska omfatta utredning, åtgärder, uppföljning och dokumentation (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009; Skolverket, 2012). Utredningen ska enligt Skolverket (2012) ligga till grund för de åtgärder som skapas. Alla skolor utom skola 3 har rutiner för hur akuta situationer ska hanteras, därmed saknar skola 3 en del som framhävs som mycket viktig av Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009). I de skolors likabehandlingsplaner som beskriver rutiner för hur akuta situationer ska hanteras omfattar rutinerna utredning, åtgärder, uppföljning och dokumentation utom i planen för skola 4, som inte nämner att en uppföljning av ärendet ska utföras. Uppföljningen av åtgärderna är något Skolverket (2012) poängterar för att skolorna på så vis ska kunna ta reda på om kränkningarna upphört. Detta syfte är något som skola 2 beskriver, medan skola 1, 2, 5 och 6 inte nämner uppföljningens syfte.

Skola 1, skola 2 och skola 5 skriver att utredningen ska ligga till grund för de åtgärder som skapas, vilket är helt i linje med det Skolverket (2012) skriver. Åtgärderna ska enligt Skolverket (2012) vara riktade mot både den som blivit utsatt samt den som utfört kränkningen och detta är något som skola 1 och skola 5 nämner i sina rutiner.

Att allt som händer och att alla åtgärder som vidtas ska dokumenteras är något Skolverket (2012) trycker särskilt på och alla skolor som har rutiner för akuta åtgärder skriver att dokumentation är ett viktigt steg i det åtgärdande arbetet. Skolverket (2012) hävdar även att lämpliga former och rutiner för hur dokumentationen ska gå till och detta har skola 1, skola 2 samt skola 6 tagit fasta på och har blanketter lätt tillgängliga för dokumentation.

4.5 Sammanfattning av de lokala handlingsplanerna

Skola 1 har för det främjande arbetet utformat mål och åtgärder utifrån de fem obligatoriska diskrimineringsgrunderna, vilket är i enlighet med det Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver. Skolan beskriver hur en kartläggning genomförs varje år, men de redovisar inte resultatet av den. De har satt upp ett antal mål och åtgärder för det förebyggande arbetet, men då nulägesanalysen inte beskrivs går det inte att uttala sig om ifall de utgår från skolans behov. Hur skolans åtgärder ska följas upp beskrivs inte detaljerat, utan endast att likabehandlingsplanen i sig ska utvärderas och revideras. Skolan saknar också en beskrivning av hur fjolårets planerade åtgärder har genomförts. Elevers deltagande i likabehandlingsarbetet är relativt omfattande i skola 1. Exempelvis diskuteras frågor som rör skolans likabehandlingsarbete varje vecka på mentorstiden och elever deltar även i likabehandlingsarbetet genom att vara coacher. Gällande skolans rutiner för hur akuta situationer ska hanteras ingår alla delar som Skolverket (2012) rekommenderar ska finnas med, vilket innebär utredning, åtgärder, uppföljning och dokumentation. Dock innehåller inte rutinerna en tydlig arbetsgång, det vill säga vem som ska utreda och hur detta ska gå till. Sammantaget följer denna skola råden från Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) till stor del.

Skola 2 har inte formulerat mål och åtgärder utifrån vardera diskrimineringsgrund, utan har istället utformat generella åtgärder för det främjande arbetet. En kartläggning genomförs av skolan årligen och det beskrivs i likabehandlingsplanen hur den genomförs, vilket är i linje med det Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) rekommenderar. Däremot är nulägesanalysen inte offentlig i denna skolas plan, vilket istället går emot det Skolverket (2012) skriver. Skolan skriver att målen och åtgärderna som satts upp är baserade på nulägesanalysen och de har även en tydlig beskrivning av hur uppföljning av åtgärderna ska gå till. Däremot saknar skola 2 en beskrivning av hur fjolårets planerade åtgärder har genomförts. Elevdeltagandet i denna skola är ansevärt då eleverna är involverade i alla delar inom likabehandlingsarbetet. Skolans rutiner angående akuta åtgärder är tydliga och innefattar alla viktiga delar som ska finnas med enligt Skolverket (2012). Sammanfattningsvis följer denna skola rekommendationerna från Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) till stor del.

Skola 3 har fokuserat på det främjande arbetet i sin likabehandlingsplan och har formulerat ett mål för vardera diskrimineringsgrund. Dessa mål saknar dock konkreta åtgärder. Skolan har vidare utformat mål som sammantaget gäller alla diskrimineringsgrunder och till dessa finns däremot åtgärder kopplade. Till ett av dessa mål med tillhörande åtgärder anges hur en uppföljning ska genomföras. Denna beskrivning av främjande arbete ligger delvis i linje med råden från Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009). Gällande det förebyggande arbetet beskrivs varken kartläggning, nulägesanalys, mål, åtgärder eller uppföljning i likabehandlingsplanen för skola 3, vilket innebär att de inte alls följer rekommendationerna som Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) ger. Inte heller en beskrivning av elevers deltagande eller rutiner för akuta åtgärder ingår i skolans likabehandlingsplan. Det sistnämnda är anmärkningsvärt då både Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) betonar vikten av att sådana rutiner finns med i planen. Sammantaget följer skola 3 Skolverkets (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionens (2012) råd till mycket liten del. Det är dock viktigt att påpeka att denna likabehandlingsplan ej är godkänd.

Skola 4 har inte formulerat sitt främjande arbete utifrån diskrimineringsgrunderna på ett tydligt sätt i likabehandlingsplanen och det är svårt att utläsa vad som är skolans mål och åtgärder. Gällande det förebyggande arbetet har inte skolan beskrivit någon kartläggning eller presenterat en analys, vilken mål eller åtgärder skulle grundats på. Skolan uppfyller alltså inte det Skolverket (2012) skriver om att mål och åtgärder ska vara skapade utifrån en kartläggning. Skolan har inte satt upp några uppföljningsbara eller utvärderingsbara mål, men det finns en del åtgärder formulerade i planen. En beskrivning av hur uppföljning och utvärdering av mål och åtgärder ska genomföras saknas. Elevers deltagande i denna skolas likabehandlingsarbete följer Skolverkets (2012) råd om att elever ska delta i både det främjande och det förebyggande arbetet samt i arbetet med planen. Skolans rutiner för hur akuta situationer ska hanteras innehåller alla delar som Skolverket (2012) menar ska ingå, utom uppföljning. Viktigt att påpeka är dock att dessa rutiner kan tolkas som att de endast gäller vid mobbningsituationer. Allt som allt följer denna skola Skolverkets (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionens (2009) riktlinjer till viss del.

Skola 5 anger i sin likabehandlingsplan gällande det främjande arbetet att de kommer arbeta med likabehandling genom att kontinuerligt diskutera arbetsmiljö och frågor som rör likabehandling.

De har däremot inte utformat några uppföljningsbara och utvärderingsbara mål eller åtgärder utifrån diskrimineringsgrunderna och följer därmed inte rekommendationerna från Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009). Angående det förebyggande arbetet har skolan beskrivit hur en kartläggning genomförts och de presenterar även vad som framkommit genom den, något som Skolverket (2012) menar ska vara en del av likabehandlingsplanen. Däremot har skolan inte utformat några mål utifrån vad som framkom i kartläggningen, men ett antal åtgärder har dock beskrivits. En beskrivning av hur åtgärder ska följas upp samt en redogörelse för hur föregående års planerade åtgärder genomförts saknas. Skola 5 beskriver tydligt och ger exempel på hur elever deltar i likabehandlingsarbetet. Ur denna aspekt uppfylls de råd Skolverket (2012) ger som innebär att eleverna ska delta både i det främjande arbetet och i det förebyggande arbetet, såväl som i arbetet med likabehandlingsplanen. Skolans rutiner för akuta åtgärder är tydligt beskrivna och består bland annat av en detaljerad arbetsgång. Skolans rutiner omfattar utredning, åtgärder, uppföljning samt dokumentation, vilka är de fyra delar som Skolverket (2012) menar ska ingå. Sammanfattningsvis följer denna skola rekommendationerna från Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) till relativt stor del.

Skola 6 nämner att ingen diskriminering får förekomma utifrån de fem diskrimineringsgrunderna men har ingen beskrivning av hur det främjande arbetet ska gå till. De följer inte de råd som Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen ger angående att utvärderingsbara mål och åtgärder samt att en plan för uppföljning av det främjande arbetet ska finnas med i likabehandlingsplanen. Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) skriver att det är viktigt att skolans aktuella behov tas i beaktande. Detta är något som skola 6 inte följer då de har en kartläggning från 08/09, således är analysen baserad på en kartläggning som är 3 år gammal och alltså inte innehåller deras aktuella behov. Skolan har inte formulerat några mål eller åtgärder som är kopplade till kartläggningen eller analysen och de har därmed inte heller en beskrivning av hur en uppföljning ska gå till. Alla dessa delar påpekar Skolverket samt DO, BEO och Skolinspektionen är en viktig del i det förebyggande arbetet, således följer skolan inte heller här de rekommendationer som ges. Gällande elevers deltagande följer skolan enbart delvis Skolverkets (2012) rekommendationer om att eleverna ska vara delaktiga i det främjande och det förebyggande arbetet samt uppföljningen av planen då de endast beskriver att eleverna varit delaktiga i det främjande och förebyggande arbetet. Skolans beskrivningar av rutiner för hur

akuta situationer ska hanteras är väl beskrivna och innehåller alla delar som Skolverket (2012) rekommenderar ska vara med i sådana rutiner. Sammantaget följer skola 6 i huvudsak inte de råd som Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) ger, men skolans rutiner för akuta åtgärder uppfyller alla krav.

5. Slutsats och diskussion

För att kunna besvara vår huvudfrågeställning, som lyder ”Hur förhåller sig de sex gymnasieskolornas likabehandlingsplaner till Skolverkets allmänna råd samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning?” har vi först analyserat de nationella rådgivande dokumenten och skolornas likabehandlingsplaner, för att sedan ställa de sistnämnda i relation till de nationella rådgivande dokumenten. Det som framkommit i vår studie är att det skiljer sig åt hur väl likabehandlingsplanerna förhåller sig till de nationella rådgivande dokumenten.

Likabehandlingsplanerna för skola 1, skola 2 och skola 5 följer Skolverkets allmänna råd (Skolverket, 2012) samt DO, BEO och Skolinspektionens handledning (DO, BEO och Skolinspektionen, 2009) till stor del, medan likabehandlingsplanerna för skola 3 och skola 6 inte följer dessa rekommendationer i lika stor utsträckning. Skola 4 uppfyller råden från Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) till viss del. Trots att vi definierar tre av skolornas likabehandlingsplaner som förhållandevis bra är det viktigt att betona att även dessa likabehandlingsplaner har signifikanta brister. Dessa brister utgörs främst av att en beskrivning av hur mål och åtgärder ska följas upp saknas, men två av dessa skolor saknar även en nulägesanalys.

Något som är intressant att beakta är att skola 3 och skola 4 inte beskriver hur en kartläggning har genomförts. Då förebyggande mål och åtgärder ska grundas på skolans behov är kartläggningen och dess resultat en fundamental del enligt Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009). Det kan också tyckas märkligt att skola 6 beskriver en tre år gammal kartläggning eftersom det som framkom då förmodligen inte är relevant gällande skolans aktuella behov. En annan aspekt att ta i beaktande är att i stort sett inga av skolorna beskriver varken hur en uppföljning av planerade mål och åtgärder ska gå till eller hur fjolårets åtgärder genomförts, trots att Skolverket (2012) samt DO, BEO och Skolinspektionen (2009) framhåller att detta är något som ska ingå i likabehandlingsplanen. Skolverket (2012) och DO, BEO och Skolinspektionen (2009) poängterar att rutiner för hur akuta situationer ska hanteras bör ingå i likabehandlingsplanen och det är därför anmärkningsvärt att skola 3 saknar sådana rutiner. Skola 3 uppvisar många brister i likabehandlingsplanen men det är dock viktigt att påpeka att denna

plan ej är godkänd, enligt uppgift från skolan. Skolan har uppgett att de i skrivande stund arbetar med att framställa en ny likabehandlingsplan. Vi kan slutligen utifrån vår studie följaktligen konstatera att flera av skolorna har allvarliga brister i sina likabehandlingsplaner.

I Skolinspektionens rapport (2010) framkom att 45 av 50 granskade skolor saknar en årlig likabehandlingsplan som uppfyller kraven i skollagen och diskrimineringslagen vilket stämmer överens med det vi funnit i vår studie, att ingen av de sex skolornas likabehandlingsplaner uppfyller *alla* krav. Skolinspektionen (2010) redovisar också att flera av skolorna i granskningen inte utförde någon kartläggning om var riskerna för kränkande behandling och trakasserier är som störst, vilket kan kopplas samman med vårt resultat som visar att skola 3 och skola 4 inte beskriver någon kartläggning. Detta ser vi som en allvarlig brist då kartläggningen utgör en mycket väsentlig del i det förebyggande arbetet. Att skola 3 saknar rutiner för akuta åtgärder är något som kan relateras till det Skolinspektionen (2010) har kommit fram till i sin rapport, nämligen att flera skolor saknar rutiner för akuta åtgärder av trakasserier och kränkande behandling.

Skolinspektionen (2010), Nordenmark och Rosén (2008), Brå (2009) samt Zackari och Modigh (2002) betonar vikten av att alla ska känna sig delaktiga i arbetet med likabehandlingsplanen. Detta är något som även DO, BEO och Skolinspektionen (2009) samt Skolverket (2012) rekommenderar. Nordenmark och Rosén (2008) menar att det annars finns risk för att planen inte följs. Zackari och Modighs granskning visar att de skolor som kommit längst i arbetet mot kränkande behandling är de som involverat både elever och personal (Zackari & Modigh, 2002). Gällande denna aspekt har vi sett ett positivt resultat i vår studie då majoriteten av skolorna har en beskrivning av hur eleverna deltagit i utformandet av likabehandlingsplanen.

Om personalen i skolan involveras i arbetet med likabehandlingsplanen menar vi att sannolikheten ökar för en gemensam syn på hur det främjande, förebyggande och åtgärdande arbetet ska genomföras. Att ha en gemensam uppfattning om hur man ska agera för att förhindra trakasserier och kränkande behandling är något Brå (2009) påpekar som viktigt. Där utgör likabehandlingsplanen, enligt oss, en central del. I Möllers studie (2010), där lärarna arbetar med mångfald på ett felaktigt sätt, tolkar vi det som att lärarna inte har en gemensam syn då de inte agerar utefter vad som står angivet i skolans policydokument. Detta visar att även om det finns en

handlingsplan innebär det inte att den alltid följs, vilket Nordenmark och Rosén (2008) menar kan bero på att alla inte känner sig delaktiga i arbetet. Därmed vågar vi påstå att en likabehandlingsplan som alla på skolan känner sig delaktiga i är viktigt i flera avseenden.

Mattison och Aber (2007) samt Bulach m.fl. (1995) har i sina respektive studier funnit ett samband mellan elevers positiva uppfattning av skolklimatet och deras goda studieresultat. De elever som har en positiv uppfattning om skolklimatet presterar bättre och har färre beteendeproblem (Mattison & Aber, 2007). Utifrån detta menar vi att ett gott skolklimat leder till bättre studieresultat och bättre socialt uppförande. Det är därmed viktigt att arbeta främjande, förebyggande och åtgärdande med diskriminering och kränkande behandling i skolan, då detta inte bara har betydelse för elevers välmående utan även för deras studieresultat. Till detta är likabehandlingsplanen enligt oss ett bra verktyg som organiserar arbetet. Det är således av stor vikt att likabehandlingsplanen är väl utformad och uppfyller alla krav, vilket kan kopplas till vår studie där ingen av skolorna uppfyller alla krav i skollagen och diskrimineringslagen. Bulach m.fl. (1995) samt Mattison och Abers (2007) respektive studier genomfördes i amerikanska skolor vilket visar på att diskriminering och kränkande behandling i skolor är ett internationellt problem och alltså inte specifikt för Sverige.

Olivestam och Thorsén (2008) skriver att skolans uppdrag formas av samhället och dess värdegrund. I skolans uppdrag ingår att både förmedla kunskaper och demokratiska värderingar (Skolverket, 2011a, b). Skolan ska således förmedla värdegrunden och en god människosyn till eleverna, vilket är grunden till att arbete med likabehandling är så viktigt i skolan och då detta även är lagstadgat tyder det ytterligare på vikten av att ett sådant arbete utförs. För att göra detta på ett adekvat sätt menar vi att likabehandlingsplanen är viktig. En god människosyn innebär att alla människor har lika värde och rätt att behandlas lika oavsett de sju diskrimineringsgrunderna kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning, funktionshinder, könsöverskridande identitet och uttryck samt ålder. För att uppnå detta i skolan krävs främjande, förebyggande och åtgärdande arbete (Skolverket, 2011).

Enligt Gruber (2007) identifieras invandrarelever som presterar väl i skolan som invandrare i mindre utsträckning än de som inte presterar lika bra. Detta trots att lärarna på skolan har ambitioner om att vara rättvisa och toleranta gällande diskrimineringsgrunden etnicitet (Gruber,

2007). Holm (2010) skriver angående diskrimineringsgrunden kön att det trots mycket arbete för att stärka kvinnors situation fortfarande kvarstår mönster som gynnar pojkar och missgynnar flickor i skolans värld. Dessa två studier visar på att arbetet mot diskriminering bör fortsätta och ske kontinuerligt. Med detta i tankarna bör likabehandlingsplanen vara ett levande dokument som alla i skolan känner till och som är integrerat i hela verksamheten.

Under vår studies gång har det väckts tankar gällande de två nationella rådgivande dokumenten som vi analyserat. Att många skolor inte uppfyller kraven i skollagen och diskrimineringslagen, vilket visas både i vår studie och i Skolinspektionens granskning (2010), kan bero på att Skolverkets allmänna råd och DO, BEO och Skolinspektionens handledning inte är alldeles enkla att tolka och förstå. Det skulle till och med kunna vara så att flera skolor inte ens vet att dessa dokument finns att tillgå.

5.1 Fortsatt forskning och utveckling

I vår studie har vi valt att granska gymnasieskolornas likabehandlingsplaner genom en kvalitativ textanalys. Det vi inte har kunnat studera genom denna metod är hur skolors praktiska arbete med likabehandlingsplaner tillämpas i verksamheten. Detta är något som framtida studier kan behandla för att komplettera denna studie och skapa ett helhetsintryck av skolors likabehandlingsarbete.

Slutligen anser vi att detta ämne är något som inte behandlas i någon större utsträckning under lärarutbildningen. Vi skulle gärna se att diskussioner kring hur arbete med likabehandling och likabehandlingsplaner genomförs i skolvärlden ges mer utrymme i utbildning för lärare, då forskning visar på vikten av detta arbete samtidigt som vår studie påvisar att det inte är alldeles enkelt att utforma en likabehandlingsplan som uppfyller skollagen och diskrimineringslagens krav.

Referensförteckning

- Ahlabo, H. & Blickby, S. (2011). *(O)likabehandlingsplaner. En kvalitativ textanalys av tre skolors likabehandlingsplaner*. Högskolan i Halmstad. [www] <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:437716> [Hämtat 2012-03-19].
- Barnens rätt i samhället (2012). *BRIS-rapporten 2012: TEMA Psykisk ohälsa*. [www] http://www.bris.se/upload/Articles/BRIS-rapport_2012_webb.pdf [Hämtat 2012-02-08].
- Brottsförebyggande rådet (2009). *Effekter av anti-mobbningsprogram – vad säger forskningen?* Stockholm: Fritzes. [www] http://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180003644/2009_effekter_anti-mobbningsprogram.pdf [Hämtat 2012-03-19].
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Bulach, C. R., Malone, B. & Castleman, C. (1995). An Investigation of Variables Related to Student Achievement. *Mid-Western Educational Research*, 8 (2), 23-29. [www] <http://www.westga.edu/~cbulach/sclimate/INV.htm> [Hämtat 2012-06-10].
- Diskrimineringsombudsmannen (DO), Barn- och elevombudet (BEO) och Skolinspektionen (2009). *En handledning för att utforma en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling i skolan: Förebygga diskriminering och kränkande behandling. Främja likabehandling*. [www] http://do.se/Documents/Material/Handledningar%20och%20verktyg%20-%20utbildning/handledning_skolan.pdf [Hämtat 2012-02-08].
- Diskrimineringsombudsmannen, DO (2010). *Plan mot diskriminering och kränkande behandling i förskolan och skolan*. [www] <http://www.planforskolan.se/> [Hämtat 2012-02-08].
- Diskrimineringsombudsmannen, DO (2012a), *DO granskar skola i Linköping efter Facebook-omröstning*. [www] <http://www.do.se/sv/Press/Pressmeddelanden-och-aktuellt/2012/DO-granskar-skola-i-Linkoping-efter-Facebook-omrostning/> [Hämtat 2012-03-19].

- Diskrimineringsombudsmannen, DO (2012b). *Likabehandlingsarbete i skolan*. [www]
<http://do.se/sv/Forebygga-diskriminering/Utbildning/Forebygg-diskriminering-i-skolan/>
[Hämtat 2012-02-08].
- Gruber, S. (2007). *Skolan gör skillnad: Etnicitet och institutionell praktik*. Linköpings universitet, institutionen för samhälls- och välfärdsstudier. [www]
<http://fou.skolporten.com/art.aspx?id=a0A200000001Omx&typ=art> [Hämtat 2012-06-09].
- Hellspong, L. & Ledin, P. (1997). *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Holm, A-S. (2010). Gender Patterns and Student Agency: secondary school students' perceptions over time. *European Educational Research Journal*, 9 (2), 257-268. [www]
http://www.worlds.co.uk/ltag.bibl.liu.se/pdf/validate.asp?j=eerj&vol=9&issue=2&year=2010&article=12_Holm_EERJ_9_2_web [Hämtat 2012-06-10].
- Integrations- och jämställdhetsdepartementet (2008). *Diskrimineringslag, SFS 2008:567*. Stockholm: Regeringskansliet. [www] http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567/?bet=2008:567 [Hämtat 2012-02-08].
- Mattison, E & Aber, M. S. (2007). Closing the Achievement Gap: The Association of Racial Climate with Achievement and Behavioral Outcomes. *American Journal of Community Psychology*, 40 (1-2), 1-12. [www]
<http://www.springerlink.com/content/v0w8106023021x5l/fulltext.pdf> [Hämtat 2012-06-10].
- Myndigheten för skolutveckling (2003). *Hur är det ställt? Tack, ojämt!* Stockholm: Liber.
- Möller, Å. (2010). Den ”goda” mångfalden. Fabrikation av skolans mångfald i policy och praktik. *Utbildning och Demokrati*, 19 (1), 85-106. [www]
<http://www.oru.se/PageFiles/15299/2010/Den%20E%80%9Dgoda%E%80%9D%20%C3%A5ngfalden.pdf> [Hämtat 2012-06-09].

- Nordenmark, L. & Rosén, M. (2008). *Lika värde, lika villkor? Arbetet mot diskriminering i förskola och skola*. Stockholm: Liber.
- Olivestam, C. E. & Thorsén, H. (2008). *Värdegrund i förskola och skola. Om värdegrund, yrkesidentitet och praktik*. Göteborg: Rebus förlag.
- Sievers, J. (2012). DO i Linköping för att stoppa lammkött. *Östgöta Correspondenten*, 2 mars. [www] <http://www.corren.se/ostergotland/linkoping/artikel.aspx?articleId=5952785> [Hämtat 2012-03-19].
- Skolinspektionen (2010). *Kvalitetsgranskning Rapport 2012:1. Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*. [www] <http://www.skolinspektionen.se/Documents/Kvalitetsgranskning/Trakasserier/slutrapport-trakasserier-och-krankningar.pdf> [Hämtat 2012-03-19].
- Skolverket (2011a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011b). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2012). *Skolverkets allmänna råd. Arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Stockholm: Fritzes. [www] http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2798.pdf%3Fk%3D2798 [Hämtat 2012-03-19].
- UNICEF (2009). *Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF. [www] <http://www.scribd.com/doc/34000103/Barnkonventionen-i-Sin-Helhet> [Hämtat 2012-04-12].

- Utbildningsdepartementet (2010). *Skollagen, SFS 2010:800*. Stockholm: Regeringskansliet.
[www] http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800
[Hämtat 2012-02-08].
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. [www]
http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/etikreglerhs.pdf [Hämtat 2012-06-09].
- Widén, P. (2009). Kvalitativ textanalys. I A. Fejes och R. Thornberg (red.), *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Zackari, G. & Modigh, F. (2002). *Värdegrundsboken – Om samtal för demokrati i skolan*.
Värdegrundprojektet, Utbildningsdepartementet. Stockholm: Fritzes. [www]
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1194> [Hämtat 2012-06-09].

Bilaga 1 – Utdrag ur Skollagen

SKOLLAGEN (2010:800)

6 kap. Åtgärder mot kränkande behandling

Aktiva åtgärder

Målinriktat arbete

6 § Huvudmannen ska se till att det inom ramen för varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever. Närmare föreskrifter om detta finns i 7 och 8 §§.

Skyldighet att förebygga och förhindra kränkande behandling

7 § Huvudmannen ska se till att det genomförs åtgärder för att förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.

Plan mot kränkande behandling

8 § Huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året. En redogörelse för hur de planerade åtgärderna har genomförts ska tas in i efterföljande års plan.

Förbud mot kränkande behandling

9 § Huvudmannen eller personalen får inte utsätta ett barn eller en elev för kränkande behandling.

Skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder mot kränkande behandling

10 § En lärare, förskollärare eller annan personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till förskolechefen eller rektorn. En förskolechef eller rektor som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden.

Första stycket första och andra meningarna ska tillämpas på motsvarande sätt om ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier på sätt som avses i diskrimineringslagen (2008:567).

För verksamhet som avses i 25 kap. och för fritidshem som inte är integrerade med en skolenhet eller förskolenhet gäller första och andra styckena för den personal som huvudmannen utser.

Bilaga 2 – Utdrag ur Diskrimineringslagen

DISKRIMINERINGSLAGEN (2008:567)

2 kap. Förbud mot diskriminering och repressalier

Utbildning

Diskrimineringsförbud

5 § Den som bedriver verksamhet som avses i skollagen (2010:800) eller annan utbildningsverksamhet (utbildningsanordnare) får inte diskriminera något barn eller någon elev, student eller studerande som deltar i eller söker till verksamheten. Anställda och uppdragstagare i verksamheten ska likställas med utbildningsanordnaren när de handlar inom ramen för anställningen eller uppdraget.

Diskrimineringsförbudet gäller även i det fall en utbildningsanordnare genom skäliga åtgärder i fråga om lokalernas tillgänglighet och användbarhet kan se till att en person med funktionshinder, som söker eller har antagits till utbildning enligt högskolelagen (1992:1434) eller till utbildning som kan leda fram till en examen enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina, kommer i en jämförbar situation med personer utan sådant funktionshinder. Lag (2010:861).

6 § Förbudet i 5 § hindrar inte

1. åtgärder som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män vid tillträde till annan utbildning än sådan som avses i skollagen (2010:800),
2. tillämpning av bestämmelser som tar hänsyn till ålder i fråga om utbildning i förskolan, förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan eller fritidshemmet, eller sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. *skollagen*, eller
3. särbehandling på grund av ålder, om den har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Förbudet hindrar inte heller att en folkhögskola eller ett studieförbund vidtar åtgärder som är ett led i strävanden att främja lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. Lag (2010:861).

3 kap. Aktiva åtgärder

Utbildning

Målinriktat arbete

14 § En utbildningsanordnare som bedriver utbildning eller annan verksamhet enligt skollagen (2010:800), utbildning enligt högskolelagen (1992:1434) eller utbildning som kan leda fram till en examen enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina ska inom ramen för denna verksamhet bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett

kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning.

Att förebygga och förhindra trakasserier

15 § En utbildningsanordnare som avses i 14 § ska vidta åtgärder för att förebygga och förhindra att något barn eller någon elev eller student som deltar i eller söker till verksamheten utsätts för trakasserier som har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning eller för sexuella trakasserier.

Likabehandlingsplan

16 § En utbildningsanordnare som avses i 14 § ska varje år upprätta en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att dels främja lika rättigheter och möjligheter för de barn, elever eller studenter som deltar i eller söker till verksamheten, oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder eller sexuell läggning, dels förebygga och förhindra trakasserier som avses i 15 §. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka av dessa åtgärder som utbildningsanordnaren avser att påbörja eller genomföra under det kommande året.

En redovisning av hur de planerade åtgärderna enligt första stycket har genomförts ska tas in i efterföljande års plan.

Bilaga 3 – Resultat av övergripande frågor

	Skola 1	Skola 2	Skola 3	Skola 4	Skola 5	Skola 6
Fråga 1	Ja, dock ej ålder. Ej definition av begreppen.	Ja, samt definition av alla begrepp.	Ja, samt definition av några begrepp.	Ja, samt definition av alla begrepp utom religion eller annan trosuppfattning.	Ja, samt definition av alla begrepp utom religion eller annan trosuppfattning.	Ja, dock ej ålder och könsöverskridande identitet eller uttryck Ej definition av begreppen.
Fråga 2	Ja.	Ej mål, delvis åtgärder.	Delvis.	Delvis.	Ej mål, delvis åtgärder.	Nej.
Fråga 3	Delvis.	Nej.	Delvis.	Nej.	Nej.	Nej.
Fråga 4	Kartläggning, ej nulägesanalys.	Kartläggning, ej offentlig nulägesanalys.	Nej.	Nej.	Ja.	Ja, men ej aktuella.
Fråga 5	Det finns, men ej kopplade.	Ja.	Nej.	Ej mål, delvis åtgärder.	Ej mål, delvis åtgärder.	Nej.
Fråga 6	Delvis.	Ja.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Fråga 7	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.	Nej.
Fråga 8	Ja.	Ja.	Delvis.	Ja.	Ja.	Ja.
Fråga 9	Ja.	Ja.	Nej.	Ja.	Ja.	Ja.

Fråga 1. Nämns diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, ålder och sexuell läggning?
Fråga 2. Finns det mål och åtgärder för det främjande arbetet?
Fråga 3. Finns det en beskrivning av hur uppföljning och utvärdering av mål och åtgärder för det främjande arbetet ska utföras?
Fråga 4. Finns det en kartläggning av verksamheten och en nulägesanalys?
Fråga 5. Finns det mål och åtgärder som är kopplade till nulägesanalysen för det förebyggande arbetet?
Fråga 6. Finns det en beskrivning av hur uppföljning och utvärdering av mål och åtgärder för det förebyggande arbetet ska utföras?
Fråga 7. Finns det en uppföljning av fjolårets planerade åtgärder?
Fråga 8. Finns det en beskrivning av elevers deltagande?
Fråga 9. Finns det rutiner för hur akuta situationer ska hanteras?